

Heinkenszandseweg 22
Postbus 25
4453 ZG 's-Heerenhoek
Telefoon (+31)113-352222
Telefax (+31)113-352208

Rapport Archeologisch Bureauonderzoek

Plangebied Dorpsstraat te Ulicoten Gemeente Baarle-Nassau

Opdrachtgever: De Klerk Milieuadvies
Halsterseweg 140
4613 BB Bergen op Zoom

Samengesteld door: Sagro Milieu Advies Zeeland B.V.
Telefoon: 0113 – 352222
Projectnummer: 2376001
Datum: 21 februari 2007
Auteurs: Drs. J. M. Visser
B.Sc. H.J. Boschloo
Autorisatie: ir. R. van de Woestijne
Manager SMA Zeeland B.V.

CONCEPT

Inhoudsopgave

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	3
SAMENVATTING.....	5
VERANTWOORDING	8
1. INLEIDING	9
1.1 AANLEIDING ONDERZOEK	9
1.2 DOELSTELLING ONDERZOEK	9
2. ONDERZOEKSLOCATIE.....	10
2.1 SITUERING PLANGEBIED BINNEN ULICOTEN.....	10
2.2 SITUERING PLANGEBIED BINNEN DE REGIO	11
3. ONDERZOEKSMETHODEN	12
3.1 ALGEMEEN	12
3.2 BUREAUONDERZOEK	12
3.3 VELDONDERZOEK	13
4. RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK	16
4.1 <i>Landschapsontwikkeling (geologie)</i>	16
4.1.1 Algemeen (Noord-Brabant).....	16
4.1.2 Regionaal (Westelijk Noord-Brabant)	21
4.1.3 Lokaal (Ulicoten & Omgeving).....	24
4.2 <i>Bewoningsgeschiedenis</i>	26
4.2.1 Algemeen (Noord-Brabant).....	26
4.2.2 Regionaal (Ulicoten & Omgeving).....	27
4.2.3 Bewoning en Grondgebruik (Plangebied & Omgeving).....	31
4.3 <i>Bekende Archeologische Informatie</i>	33
4.4 <i>Archeologische Verwachting</i>	35
4.4.1 Geologie	35
4.4.2 Bewoning.....	35
5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	38
5.1 CONCLUSIES	38
5.2 AANBEVELINGEN.....	39
LITERATUUROVERZICHT	41
VERKLARENDE WOORDENLIJST	45
LIJST VAN BIJLAGEN.....	46

Administratieve Gegevens

ALGEMEEN

TYPE ONDERZOEK: Archeologisch Bureauonderzoek

OPDRACHTGEVER: De Klerk Milieuadvies
Dhr. R. de Klerk
Halsterseweg 140
4613 BB Bergen op Zoom

ONDERZOEKSBUREAU: Sagro Milieu Advies Zeeland B.V.
Heinkenszandseweg 22
4453 ZG 's-Heerenhoek

BEVOEGD GEZAG: Gemeente: Baarle-Nassau
Contactgegevens: Provinciaal Archeoloog Noord-Brabant
Dr. M. Meffert
e-mail: mmeff@brabant.nl

AUTORISATIE: Ir. R. van de Woestijne
Manager SMA Zeeland B.V.

DATA: Rapportage: 21 februari 2007: Concept Rapportage

ISBN: Volgt

BEHEER

DOCUMENTATIE

Provincie Noord-Brabant
Afd. WEC (Welzijn, Educatie & Cultuur)
Het Provinciehuis
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch
tel: 073 6812812
fax: 073 6141115
e-mail: info@brabant.nl

VONDSTEN

Provinciaal Depot Bodemvondsten
Directie Sociale & Culturele Ontwikkeling
Bureau Cultuur
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch
tel: 06 53844543
depotbeheerder: dhr. R.P.M. Louer
e-mail: Archeologie-Brabant@zonnet.nl

LOCATIE**TOPOGRAFISCHE GEGEVENS**

Provincie: Noord-Brabant
 Gemeente: Baarle-Nassau
 Plaats: Ulicoten
 Straat: Dorpsstraat

KADASTRALE GEGEVENS

Gemeente: Baarle-Nassau
 Sectie: A
 Perceelnr(s): delen van [3138 & 3903]
 Oppervlakte: $\pm 8000 \text{ m}^2$

RDM-coördinaten (centraal punt):
 x: [118.381]
 y: [385.525]

ARCHIS II

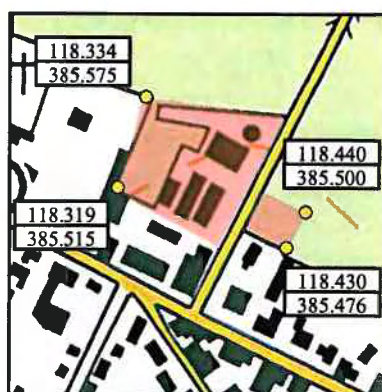
Onderzoeksmeldingsnr.(s): 20748

Waarnemingsnr.(s): GEEN

Vondstmeldingnr.(s): GEEN

AMK nr.(s): GEEN

IKAW zone: Hoge Trefkans

Figuur 1: Plangebied [Rood Vlak] met 4 hoekpunten [Gele Cirkels] (Bron: ANWB, 2004)

OVERIGE GEGEVENS**CHW NOORD-BRABANT**

Historische Stedenbouw:

Hoog

Historische Geografie: Lijn:

Redelijk Hoog

Indicatieve Archeologische Waarden:

Hoog of Middelhoog

Samenvatting

Het Archeologisch Bureauonderzoek voor de locatie Dorpsstraat te Ulicoten in de gemeente Baarle-Nassau, werd uitgevoerd in opdracht van De Klerk Milieuadvies uit Bergen op Zoom. Het plangebied bestaat deels uit het achterterrein van een voormalige varkenshouderij aan de Dorpsstraat 34 en deels uit een stuk grasland langs de Maaijkant even ten noorden van de bebouwing van Dorpsstraat 32a. Men is voornemens de voormalige bedrijfsgebouwen op het achterterrein van Dorpsstraat 34 te slopen. Voor dit project wil men gebruik maken van de zogenaamde 'ruimte voor ruimte' regeling om te komen tot de realisatie van één burgerwoning op het stukje grasland langs de Maaijkant. Archeologisch onderzoek wordt in het kader van het beleid van de gemeente Baarle-Nassau noodzakelijk geacht, vanwege de ligging binnen een zone met een hoge trefkans op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden.

Bekend is dat het te slopen terreindeel vooralsnog niet opnieuw zal worden bebouwd en dat het toekomstig woonoppervlak langs de Maaijkant ca. 260 m² zal bedragen. Verdere details van de planontwikkeling zijn op dit moment nog niet bekend. Derhalve is geen concrete informatie beschikbaar over de beoogde verstoringsdieptes van de bodem bij de planontwikkeling.

Doel van het Archeologisch Bureauonderzoek is, door middel van raadplegen van bronnen betreffende de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het plangebied, een gespecificeerde verwachting op te stellen ten behoeve van de archeologische waardebepaling.

In de omgeving van Ulicoten zijn meerdere vondsten bekend van archeologische resten uit de Steentijd, de Bronstijd en de IJzertijd. Het gaat vooral om vuurstenen artefacten uit de Steentijd en urnresten/grafvelden uit de Bronstijd en IJzertijd. Vondsten uit deze perioden zijn te verwachten in de top van het (intact) pleistoceen niveau. Dit niveau wordt ter plekke van het plangebied afgedekt door een zogenaamd esdek. Een door menselijk handelen ontstane humeuze toplaag, waarbij het ging om een combinatie van diepe grondbewerking en het meervoudig ophogen van de gronden met potstalmest. Een dergelijk esdek kan een goede bescherming vormen voor eventuele vondsten uit bovenstaande perioden. De kans op bewoningssporen uit de **Steentijd**, de **Bronstijd** en de **IJzertijd** binnen het plangebied is dan ook in principe aanwezig.

Westelijk Noord-Brabant kende ook in de **Romeinse Tijd** bewoning. In deze periode schijnt de bewoning zich te hebben geconcentreerd op de Brabantse Wal en langs de bovenloop van de Mark en Donge (*Bron: Verhagen, H.J., 1984– p. 74*). Uit de omgeving van het plangebied is evenwel weinig bekend over bewoning in de Romeinse Tijd.

Het stratigrafisch niveau van de Romeinse Tijd zal binnen het plangebied - globaal gezien - gelijk zijn aan dat van de voorgaande perioden, de top van een intact pleistoceen pakket. De kans op het aantreffen van bewoningssporen wordt op basis van bovenstaande evenwel gering geacht.

Nederzettingen in de **Vroege-Middeleeuwen** waren vaak gelegen op de hogere delen van het dekzandlandschap. Ulicoten kent een lintbebouwing welke te relateren is aan de ontginning van de 'woeste' gronden in de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. De omgeving van Ulicoten lijkt dus relatief laat in cultuur gebracht. Evenals bij voorgaande perioden geldt dat het stratigrafisch

niveau van de Vroege-Middeleeuwen is gelegen in de top van een intact pleistoceen pakket. De kans dat het plangebied bewoning kende in de Vroege-Middeleeuwen, wordt op basis van bovenstaande, evenwel gering geacht.

Het dorp Ulicoten is vermoedelijk in de **Late-Middeleeuwen** ontstaan. Vanaf de ontginning door Godfried van Schoten, omstreeks 1198, is Ulicoten een landbouwdorp geweest. Hoewel de bewoning zich aanvankelijk in de omgeving van de kerk geconcentreerd zal hebben, is verspreide bewoning c.q. bebouwing in de directe omgeving niet uitgesloten. Eventuele (ex situ) vondsten worden verwacht in het op het pleistoceen gelegen esdek (de zwarte enkeerdgrond). De afstand tot de dorpskern en het middeleeuwse wegtracé doen vermoeden dat er een kans bestaat op het aantreffen van bewoningssporen uit de Late-Middeleeuwen.

Op basis van het bestudeerde historisch kaartmateriaal zijn geen aanwijzingen voor bewoning van het plangebied aangetroffen in de **Nieuwe Tijd**, te dateren vóór het begin van de 20e eeuw. De straat waaraan het plangebied direct grenst, de Maaijkant, dateert tevens uit deze eeuw. Vermoedelijk is het plangebied tot die tijd als agrarisch gebied in gebruik geweest. Eventuele bewoningssporen uit de Nieuwe Tijd kunnen aanwezig zijn in of op het in de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd ontstane esdek. Door eeuwenlange bemesting en opbrengen van grond is de kans op het aantreffen van (ex situ) bewoningssporen aanwezig.

In het concept-advies van de Provincie Noord-Brabant d.d. 9 november 2006 wordt een vorm van vooronderzoek voor deze locatie noodzakelijk geacht op basis van artikel 19 van de Wet Ruimtelijke Ordening (*Bron: Louer, R., 2006*). De ligging van de locatie in een gebied met een hoge trefkans speelt daarbij een belangrijke rol. De bevindingen uit voorliggende bureaustudie verfijnen het beeld over het plangebied. Op basis van deze archeologische bureaustudie achten wij de kans in principe aanwezig, dat het plangebied archeologische waarden kan bevatten uit alle perioden vanaf het Mesolithicum. Concrete aanwijzingen hiervoor ontbreken echter.

Ten aanzien van het deel van het plangebied ten westen van de Maaijkant komen wij tot het volgende selectieadvies. In het concept-advies van de provincie wordt een archeologische begeleiding aanbevolen op de locatie van de te slopen bedrijfsgebouwen, om te kunnen nagaan of hier nader onderzoek gewenst is. De opstallen zijn gefundeerd tot ca. 30 cm-mv. Tevens zijn er onder twee schuren mestputten aanwezig met een gezamenlijke inhoud van ca. 220 m³. Deze reiken tot een diepte van ca. 120 cm-mv. SMA Zeeland is van mening dat de sloop van deze bebouwing niet zal leiden tot verstoring van een intact archeologisch niveau. Bij de sloop hoeft namelijk geen onverstoorde bodem te worden geroerd. Archeologische begeleiding van deze werkzaamheden is naar onze mening niet dringend noodzakelijk.

Gezien het feit, dat vooralsnog geen verstoring door bouwactiviteiten is voorzien in het deel van het terrein waar geen bebouwing aanwezig is, achten wij de voorgestelde aanleg van proefsleuven thans evenmin noodzakelijk. Dit wordt pas actueel wanneer er plannen tot nieuwbouw in dit deel van het terrein worden ontwikkeld.

Ten aanzien van het deel van het plangebied ten oosten van de Maaijkant, waar de toekomstige woning zal worden gebouwd, komen wij tot het volgende selectieadvies. Kaartanalyse heeft uitgewezen dat het bodemprofiel in dit deel van het plangebied mogelijk nog grotendeels intact is. Het is waarschijnlijk altijd agrarisch gebied geweest. Bij het opstellen van deze rapportage zijn nog geen details bekend over de bouwplannen. Informatie over de verstoringsdiepte ontbreekt bijvoorbeeld vooralsnog. Wel is bekend dat het oppervlak waarbinnen gebouwd zal worden ca. 260 m² bedraagt.

Mede omdat de onderzoeksresultaten onvoldoende concreet zijn om een adequaat waardeoordeel te kunnen vellen, zijn wij van mening dat een vervolgonderzoek in de vorm van een **Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van boringen** dient plaats te vinden binnen dit oppervlak. Deze onderzoeksmethode zal relatief snel informatie kunnen verschaffen ten aanzien van de aanwezigheid van bewoningssporen binnen het plangebied alsook inzage geven in de mate van reeds aanwezige bodemverstoring. Wij adviseren een viertal diepe boringen te laten plaatsen binnen het oppervlak van de beoogde nieuwbouw.

Indien de onderzoeksresultaten van dit booronderzoek aanwijzingen opleveren voor de aanwezigheid van archeologische waarden in de bodem, kan besloten worden tot het aanleggen van een proefsleuf. Deze kan in overleg met de aannemer desgewenst zo worden aangelegd, dat ze tevens zal kunnen dienen als bouwput voor de nieuw te bouwen woning.

De rapportage in zijn huidige vorm is een concept-rapport. Als vanuit het bevoegd gezag wijzigingen in deze concept-rapportage niet meer wenselijk worden geacht, zal de definitieve versie van de rapportage aan u verstrekt worden, voorzien van een ISBN-nummer.

Verantwoording

Deze opdracht is uitgevoerd in de vorm van een Archeologisch Bureauonderzoek conform de Kwaliteitsnorm zoals opgesteld door het College voor de Archeologische Kwaliteit (*Bron: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, Versie 3.1, 2006*).

Bij toevallsvondsten wordt gewerkt met inachtneming van de vondstmeldingsplicht zoals opgenomen in de Monumentenwet 1988, waarbij archeologische vondsten worden aangemeld bij het provinciaal archeologisch depot en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek ten behoeve van opname in het archeologisch informatiesysteem ARCHIS.

Bij het verzamelen van informatie wordt zowel gekeken naar het huidige gebruik als naar het historisch gebruik van de locatie, met als doel inzicht te krijgen in vroegere en huidige bodembedreigende activiteiten. Deze beeldvorming vindt plaats op grond van bestudering van bodemkaarten, luchtfoto's en historisch kaartmateriaal en de beschikbare documentatie in archieven. Naast het raadplegen van schriftelijke bronnen wordt ook informatie over het (grond)gebruik en mogelijke verstoring van de archeologische waarden van het terrein ingewonnen via de eigenaar/beheerder van de locatie, en informanten zoals bewoners, lokale deskundigen en regionale heemkundeverenigingen. Daarnaast worden archeologische informatiebronnen geraadpleegd, zoals het archeologisch informatiesysteem (ARCHIS II), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) alsook de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Brabant. Zij bevatten gegevens over de bekende archeologische waarden.

De bevindingen en het selectieadvies voortvloeiende uit dit Archeologisch Bureauonderzoek dienen door de opdrachtgever te worden gerapporteerd aan de betreffende gemeente (Afdeling Archeologie, Dienst Stadsbeheer van de gemeente Den Haag). De schriftelijke bronnen zijn opgenomen in het overzicht van geraadpleegde literatuur en kaartmateriaal, opdat dit onderzoek gecontroleerd kan worden.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

Het Archeologisch Bureauonderzoek voor de locatie Dorpsstraat te Ulicoten in de gemeente Baarle-Nassau, werd uitgevoerd in opdracht van De Klerk Milieuadvies uit Bergen op Zoom. Het plangebied bestaat deels uit het achterterrein van een voormalige varkenshouderij aan de Dorpsstraat 34 en deels uit een stuk grasland langs de Maaijkant even ten noorden van de bebouwing van Dorpsstraat 32a. Men is voornemens de voormalige bedrijfsgebouwen op het achterterrein van Dorpsstraat 34 te slopen. Voor dit project wil men gebruik maken van de zogenaamde 'ruimte voor ruimte' regeling om te komen tot de realisatie van één burgerwoning op het stukje grasland langs de Maaijkant. Archeologisch onderzoek wordt in het kader van het beleid van de gemeente Baarle-Nassau noodzakelijk geacht, vanwege de ligging binnen een zone met een hoge trefkans op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden.

Bekend is dat het te slopen terreindeel vooralsnog niet opnieuw zal worden bebouwd en dat het toekomstig woonoppervlak langs de Maaijkant ca. 260 m² zal bedragen. Verdere details van de planontwikkeling zijn op dit moment nog niet bekend. Derhalve is geen concrete informatie beschikbaar over de beoogde verstoringsdieptes van de bodem bij de planontwikkeling.

1.2 Doelstelling onderzoek

Doel van het Archeologisch Bureauonderzoek is, door middel van raadplegen van bronnen betreffende de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het plangebied, een gespecificeerde verwachting op te stellen ten behoeve van de archeologische waardebeoordeling.

De opgestelde archeologische verwachting vormt een onderbouwing voor mogelijk verder onderzoek. Afhankelijk van de aard en omvang van de voorgenomen ontwikkelingen en de vraagstelling van het onderzoek, zullen aanvullende gegevens moeten worden verzameld. Het resultaat van dit onderzoek is beschreven in een rapport op basis waarvan een beslissing genomen kan worden door het bevoegd gezag ten aanzien van de te volgen strategie in verband met de eventueel aanwezige archeologische waarden.

De onderzoeksvragen die bij dit Archeologisch Bureauonderzoek worden gesteld, zijn:

- Zijn er aanwijzingen dat de bodem van het plangebied archeologische waarden bevat? En zo ja, op welke diepte zouden deze zich bevinden?
- Is in het plangebied vervolgonderzoek wenselijk en welke onderzoeksmethoden kunnen hiervoor worden ingezet?

In de toekomstige planvorming kan dan met de eventuele archeologische waarden rekening worden gehouden, waardoor het tevens mogelijk wordt vertraging en kostenverhoging bij grondwerkzaamheden ten gevolge van het onverwacht aantreffen van archeologische vindplaatsen zoveel mogelijk te beperken.

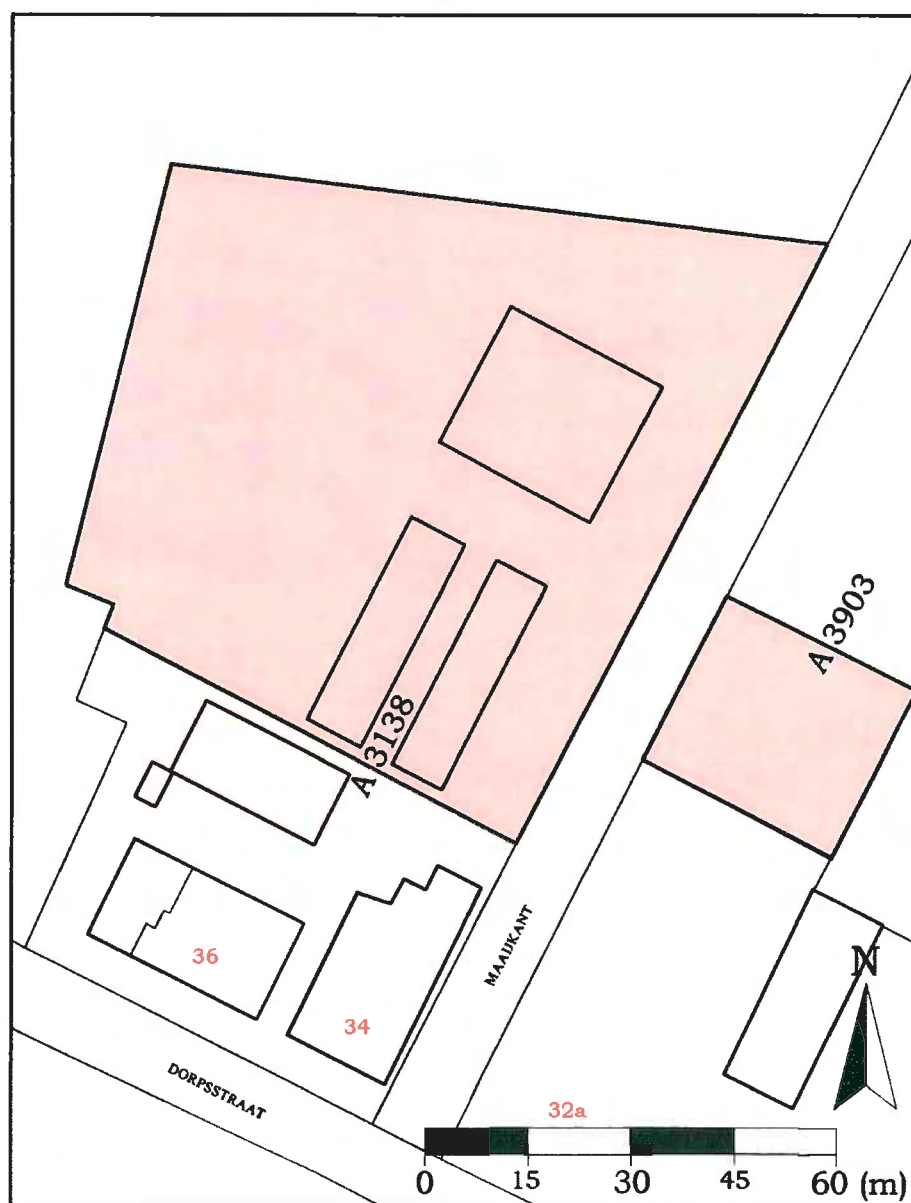
2. Onderzoekslocatie

2.1 Situering plangebied binnen Ulicoten

Het plangebied staat geregistreerd als delen van: Kadastrale gemeente **Baarle-Nassau**, sectie A, nummers **3138 & 3903**. Plaatselijk is het plangebied bekend als een stuk weiland langs de Maaijkant even ten noorden van de bebouwing bij Dorpsstraat 32a en het achterterrein van de voormalige varkenshouderij aan de Dorpsstraat 34.

Het oostelijk deel van het plangebied, het stukje grasland, maakt deel uit van een veel groter agrarisch perceel. Het westelijk deel van het plangebied bevat enkele te slopen bedrijfsgebouwen, verharding en een mestsilo.

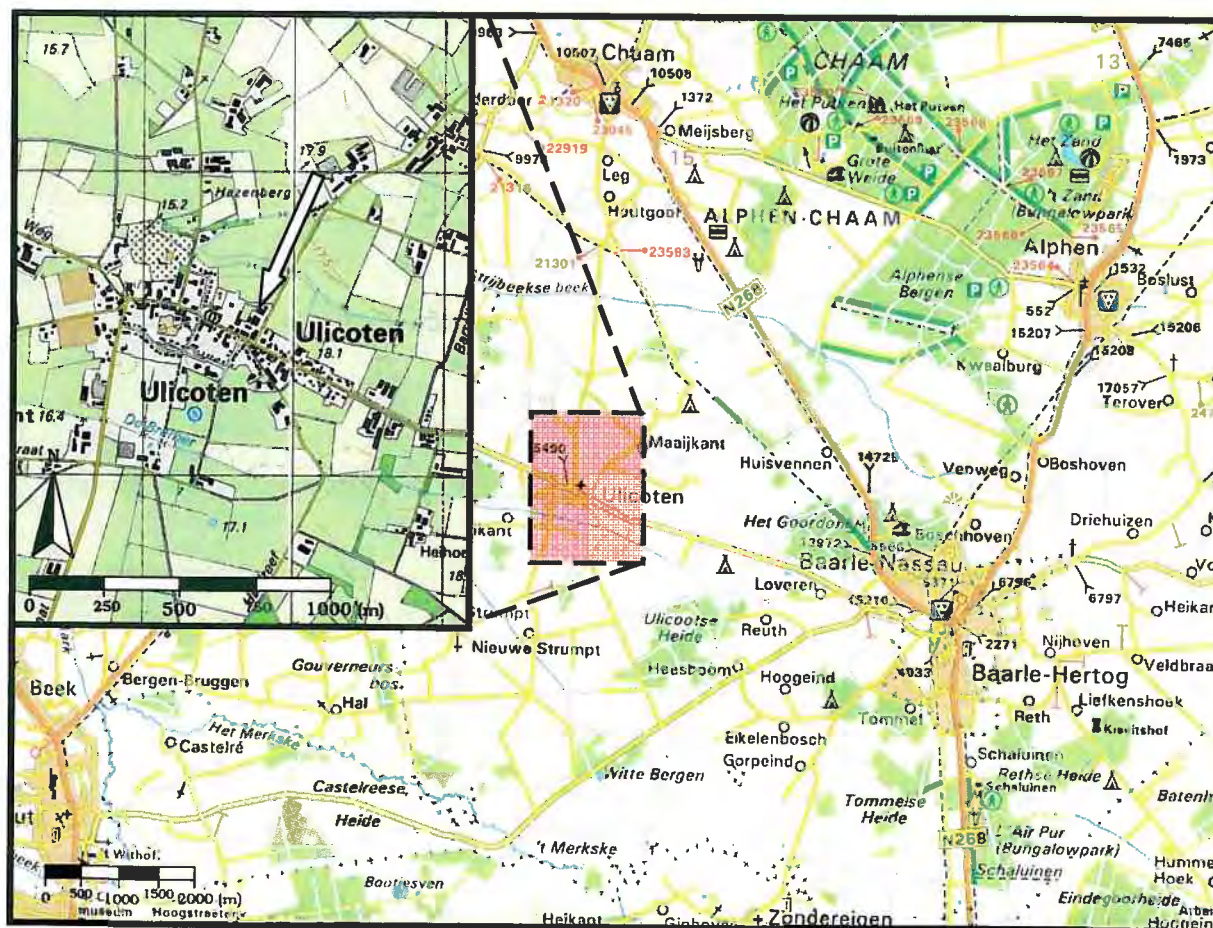
De gebouwen staan momenteel leeg. Het terrein is niet meer in gebruik. De bebouwing in het zuidelijk deel van perceel 3138 zal niet worden gesloopt. Hier staat onder andere de voormalige bedrijfswoning.

Figuur 2: Plangebied aangegeven in rood (Bron: Boschloo, H.J., 2007)

2.2 Situering plangebied binnen de regio

Het plangebied is gelegen op geringe afstand van de Belgische grens in het plaatsje Ulicoten ten zuidoosten van de plaats Breda in de provincie Noord-Brabant.

Figuur 3: Situering plangebied binnen de regio (Bron: *Samenvoeging van ANWB, 2001 & ANWB, 2004*)

3. Onderzoeksmethoden

3.1 Algemeen

Sagro Milieu Advies Zeeland B.V. heeft ervoor gekozen om de onderzoeksresultaten op de volgende wijze te behandelen. De geologische en bodemkundige opbouw van het plangebied, deel uitmakend van een vaak veel groter gebied, staan beschreven in § 4.1 & 4.2. Daarbij wordt op het plangebied 'ingezoomd' van provincie naar regio naar plaats/locatie. Doel van deze benadering is, de archeologie van het plangebied te kunnen plaatsen binnen een samenhangend geheel, de context. Historische informatie is verzameld van de gemeente en/of plaats, waartoe het plangebied behoort en voor zover noodzakelijk, voorzien van uitleg.

3.2 Bureauonderzoek

In de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1 d.d. 19 juni 2006, wordt het Archeologisch Bureauonderzoek, omschreven als één deelproces, bestaande uit negen processtappen:

1. Archismelding: Aanmelding van het onderzoek
2. Afbakenen plan- en onderzoeksgebied en vaststellen consequenties van mogelijk toekomstig gebruik (LS01)
3. Beschrijving van het huidige gebruik (LS02)
4. Beschrijving van de historische situatie en de mogelijke verstoringen (LS03)
5. Beschrijving van de archeologische en aardwetenschappelijke waarden (LS04)
6. Opstellen gespecificeerde verwachting (LS05)
7. Opstellen standaardrapport Bureauonderzoek (LS06)
8. Archismelding: Overdracht van de onderzoeksresultaten
9. Aanleveren digitale gegevens bij het e-Depot (DS05)

Zeven van deze negen processtappen worden in de KNA door middel van een specificatie nader toegelicht, tevens wordt in deze specificaties beschreven aan welke kwaliteitseisen de processtap dient te voldoen. Deze specificaties worden aangeduid in bovenstaand overzicht met codes bestaande uit vier karakters.

Processtap 1 en 8 komen in het voorliggende rapport als volgt aan de orde: In de administratieve gegevens wordt melding gemaakt van de ARCHIS II onderzoeksmelding en in bijlage 1 worden de ARCHIS II gegevens overzichtelijk gemaakt. De afbakening van het plangebied ten opzichte van de omgeving en het vaststellen van de consequenties van mogelijk toekomstig gebruik worden behandeld in hoofdstuk 1 en 2 (LS01). Tevens wordt in hoofdstuk 1 het huidige gebruik van de locatie beschreven in § 1.1 (LS02). Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 een uitleg gegevens van de opzet van het bureauonderzoek en de mogelijke onderzoeksmethoden voor eventueel vervolgonderzoek.

Sagro Milieu Advies Zeeland B.V. heeft ervoor gekozen de onderzoeksresultaten – en daarmee processtap 4 t/m 7 - op de volgende wijze te behandelen. De geologische en bodemkundige opbouw van het plangebied, deel uitmakend van een vaak veel groter gebied, staat beschreven in § 4.1 (Landschapsontwikkeling). Daarbij wordt op het plangebied 'ingezoomd' van provincie naar regio naar plaats/locatie. Doel van deze benadering is, het plangebied te kunnen plaatsen binnen een samenhangend geheel, de context. Eenzelfde aanpak wordt gehanteerd voor de beschrijving van de historische situatie van het plangebied. Deze wordt beschreven in § 4.2 (Bewoningsgeschiedenis). In § 4.2.1. wordt kort de historie van de provincie beschreven. Voor § 4.2.2. is historische informatie verzameld van de gemeente en/of plaats, waartoe het plangebied behoort en voor zover noodzakelijk, voorzien van uitleg. In § 4.2.3. (Bewoning en grondgebruik) wordt de historische informatie van het plangebied zelf beschreven aan de hand van kaartmateriaal, dat als bijlage bij het rapport is opgenomen (LS03, LS04).

In § 4.3 worden de bekende archeologische waarden beschreven (LS04). Alle voorgaande informatie wordt geanalyseerd, waarna in § 4.4 een gespecificeerd verwachtingsmodel wordt opgesteld voor zowel de geologie als de archeologie van de locatie (LS05).

Het voorliggende rapport van het Archeologisch Bureauonderzoek (LS06) wordt afgesloten met hoofdstuk 5. In de conclusie worden de resultaten van het bureauonderzoek samengevat, in de aanbevelingen wordt op basis van het archeologisch beleid van het bevoegd gezag een selectieadvies geformuleerd over een mogelijk vervolgtraject:

- Geen verdere actie nodig
- Aanvullend onderzoek
- Bescherming
- Opgraving

Als het onwaarschijnlijk blijkt dat de planlocatie archeologische waarden bevat, volstaat de bureaustudie. Indien wel kans bestaat op het voorkomen van archeologische waarden binnen het plangebied, worden andere selectieadviezen - zoals voornoemd - aangeraden.

Binnen twee jaar na beëindiging van het onderzoeksproject wordt door Sagro Milieu Advies Zeeland B.V. alle digitale documentatie, bestaande uit tekstdocumenten, tekeningen, beeldmateriaal etc., aangeleverd aan het e-Depot (DS05).

3.3 Veldonderzoek

De bureaustudie vormt de basis voor het Inventariserend Veldonderzoek, waarbij vindplaatsen gedetailleerd in kaart worden gebracht en gewaardeerd. Het vaststellen van de mate van aantasting is van belang voor de waardestelling van een archeologische vindplaats. De waardestelling is vervolgens noodzakelijk ten behoeve van de te nemen maatregelen, indien sprake is van voorgenomen werkzaamheden die een verstoring van het bodemarchief tot gevolg

hebben. De waardestelling geschiedt door het bevoegd gezag op grond van de verstrekte rapportage en het daarin opgenomen advies.

De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek heeft in overleg met de provincies een waarderingsschaal voor archeologische waarden opgesteld. Op grond van de criteria kwaliteit, zeldzaamheid en contextwaarde worden de volgende categorieën van terreinen binnen deze waarderingsschaal onderscheiden, waarbij de graad van waardering per categorie afneemt:

- Zeer hoge archeologische waarde (al dan niet beschermd)
- Hoge archeologische waarde
- Archeologische waarde
- Archeologische betekenis

Deze waardering is gevisualiseerd in de Archeologische Monumentenkaart (AMK), die per provincie is samengesteld. Alle Archeologische Monumentenkaarten in Nederland dienen volgens dezelfde standaard te worden opgesteld.

Terreinen van **zeer hoge archeologische waarde** zijn monumenten van oudheidkundige betekenis, die op grond van bovengenoemde criteria worden beschouwd als zijnde behoudenswaardig. Het betreft hier terreinen, die van nationaal belang worden geacht. Een deel van deze terreinen valt onder wettelijke bescherming volgens de Monumentenwet 1988. Uit de overige terreinen wordt een selectie gemaakt tot voordracht voor wettelijke bescherming.

Terreinen van **hoge archeologische waarde** staan iets lager op deze waarderingsschaal, omdat in een aantal gevallen de kwaliteit en omvang van het monument nog niet precies is vastgesteld. Deze terreinen worden van provinciaal of regionaal belang geacht. Door middel van vervolgonderzoek kan een dergelijk terrein alsnog worden opgewaardeerd en voorgedragen worden voor bescherming.

Terreinen van **archeologische waarde** zijn plaatselijk van belang. Soms is op een terrein van archeologische waarde een deel van de archeologische informatie al verloren gegaan. De aanwezigheid van archeologische resten in het terrein moet echter niet worden uitgesloten. Terreinen van **archeologische betekenis** zijn over het algemeen nog niet gewaardeerd volgens de bovengenoemde criteria. De waarde is dan nog niet exact vastgesteld en/of de begrenzing is nog niet bepaald. De waarnemingen die zijn gedaan op deze terreinen doen echter vermoeden, dat in de ondergrond meer archeologische bewoningsresten te verwachten zijn. Enerzijds is de archeologische verwachting voor deze terreinen gebaseerd op historische informatie. Anderzijds kunnen hier in het verleden archeologische sporen zijn aangetoond, waarvan thans niet bekend is of ze nog intact zijn. De mate van aantasting van deze sporen is eveneens onbekend. Volgens het Cultuurconvenant, afgesloten tussen provincies en het Ministerie van OC & W, dienen terreinen van archeologische betekenis definitief gewaardeerd te worden, zodat de aanduiding 'archeologische betekenis' op de Archeologische Monumentenkaart verdwijnt.

Voor alle archeologische monumenten wordt over het algemeen gestreefd naar een planologische bescherming in de vorm van opname in ruimtelijke plannen. Voor een beschermd monument geldt een vergunningstelsel, zoals opgenomen in de Monumentenwet 1988. Dit bepaalt mede de planologische bestemming die aan een monument gegeven kan worden. Ook voor de niet beschermde archeologische monumenten kan in bestemmingsplannen een aanlegvergunningstelsel van kracht zijn.

4. Resultaten van het onderzoek

Bij het bureauonderzoek is gekeken naar de landschappelijke ontwikkeling en de bewoningsgeschiedenis van het onderzoeksgebied. De resultaten van dit onderzoek zullen hierna worden besproken, respectievelijk als 4.1.1 Landschapsontwikkeling en 4.1.2 Bewoningsgeschiedenis.

Voor dit onderzoek is specifieke literatuur over de geschiedenis van de regio Baarle-Nassau geraadpleegd. Tevens is gebruik gemaakt van geologisch en historisch kaartmateriaal. Ook is informatie van de Heemkundekring Amalia van Solms bekeken.

Een kaart met daarop de belangrijkste informatie uit ARCHIS is opgenomen als bijlage 1. Een lijst van de geraadpleegde documentatie is in dit rapport opgenomen, opdat dit onderzoek gecontroleerd kan worden. De verwijzingen in de tekst en de literatuurlijst zijn samengesteld met behulp van de Harvard methode voor literatuurverwijzingen. Genummerde woorden staan in de woordenlijst.

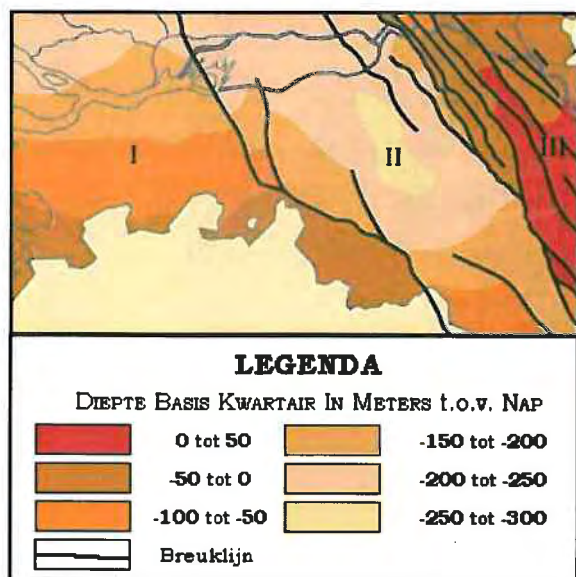
4.1 Landschapsontwikkeling (geologie)

In dit hoofdstuk wordt een beknopt overzicht gegeven van de geologische geschiedenis van het gebied, vooral gericht op het jongste geologische tijdvak, het Holoceen (10.000 BP¹ -> heden). Allereerst wordt gekeken naar de ontwikkeling van het landschap op provinciaal niveau, vervolgens wordt de regio behandeld om uiteindelijk de bodemopbouw van de planlocatie te bespreken. Desgewenst kan de lezer direct doorgaan naar de bespreking op lokaal niveau. De provinciale en regionale besprekingen dienen als referentiekader. Een geologische kolom en tijdsindeling (Bijlage 2) zijn ter ondersteuning in dit rapport opgenomen, evenals een verklarende woordenlijst. In deze bespreking worden nog de tot voor kort gebruikelijke termen gehanteerd, zoals de Formatie van Twente. Voor de vernieuwde lithostratigrafie² wordt verwezen naar bijlage 2.

4.1.1 Algemeen (Noord-Brabant)

Van de provincie Noord-Brabant zijn slechts enkele delen opgenomen in de kaartserie: De Geologische Kaart van Nederland, schaal 1:50 000. Voor een bespreking van de geologie op provinciaal niveau wordt daarom gebruik gemaakt van een veel kleinschaliger geologische kaart met schaal de 1:1.000.000 (Bron: *Stichting Wetenschappelijke Atlas van Nederland*, 1985). Aan de hand van deze kaart is het slechts mogelijk die afzettingen te bespreken die zich aan of net onder de oppervlakte bevinden.

De geologische geschiedenis van de provincie Noord-Brabant omvat vele miljoenen jaren van afzetting en erosie. Hoe dieper men zou boren, hoe ouder de afzettingen normaal gesproken worden. De vorm van het landschap zoals het er tegenwoordig bij ligt, is hoofdzakelijk het resultaat van de ontwikkelingen in de jongste geologische periode, het Kwartair ($2.3 Ma^3$ -> heden). De bespreking van de landschapsontwikkeling van het plangebied blijft daardoor beperkt tot deze periode, mede omdat eventuele ontwikkelingsplannen nooit de dieptes zullen bereiken van oudere geologische periodes.

Figuur 4: Uitsnede van de kaart: Diepteligging van de onderkant van de Kwartaire afzettingen en de belangrijkste breuken (Bron: Mulder, F.J. de (red), 2003)

In Noord-Brabant treft men de basis van de afzettingen van het Kwartair aan op een diepte variërend van enkele tientallen meters boven NAP in het oosten tot dieptes van 300 meter onder NAP in de regio tussen 's-Hertogenbosch en Eindhoven (Figuur 4).

Opvallend en landschapsbepalend voor Noord-Brabant, zijn de vele breuklijnen die de oostelijke helft van de provincie doorsnijden. Deze breuklijnen zijn het resultaat van een belangrijke verandering in de beweging van de aardkorst tijdens het Vroeg-Perm (meer dan 270 Ma). Na een lange periode van convergentie⁴ gingen de platen uiteen bewegen. De korst werd hierdoor dusdanig opgerekt dat grote breukzones ontstonden. In sommige zones daalde de korst langs deze breuken, in andere kwam hij relatief gezien omhoog (Figuur 5). Op basis van de breuklijnen is het mogelijk de provincie globaal

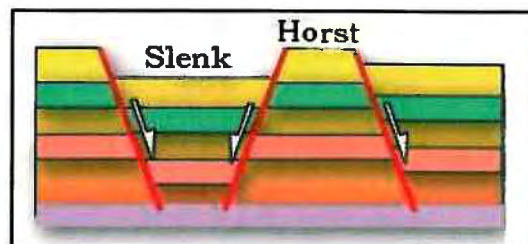
op te delen in drie geologisch verschillende zones: het tektonisch⁵ 'rustige' West-Brabant (Figuur 4, I), De Roerdal Slenk⁶ (Figuur 4, II) en de Peel Horst⁷ (Figuur 4, III).

I WEST-BRABANT: TEN WESTEN VAN DE GILZE-RIJEN - & FELDBISS-BREUK

Pleistoceen (2,3 Ma – 10.000 BP)

De afzettingen in dit deel van Noord-Brabant bezitten een sterk uiteenlopende ontstaansgeschiedenis. Grenzend aan de breukzones in het oosten bevinden zich de afzettingen van de Formaties van **Kedichem** en **Sterksel**, beide fluviatiel⁸ van oorsprong (Figuur 6, [26&25]). De afzettingen van Kedichem zijn ouder en bestaan uit een pakket fijne zanden, afgewisseld met dikke kleilagen. De zanden van de Formatie van Sterksel - hoofdzakelijk afgezet tijdens het Cromerien - zijn duidelijk grover, zelfs grindhoudend, met slechts enkele kleilagen. Dit verschil duidt erop dat laatstgenoemde waarschijnlijk zijn afgezet in een meer turbulent, mogelijk nog gevlochten riviersysteem⁹.

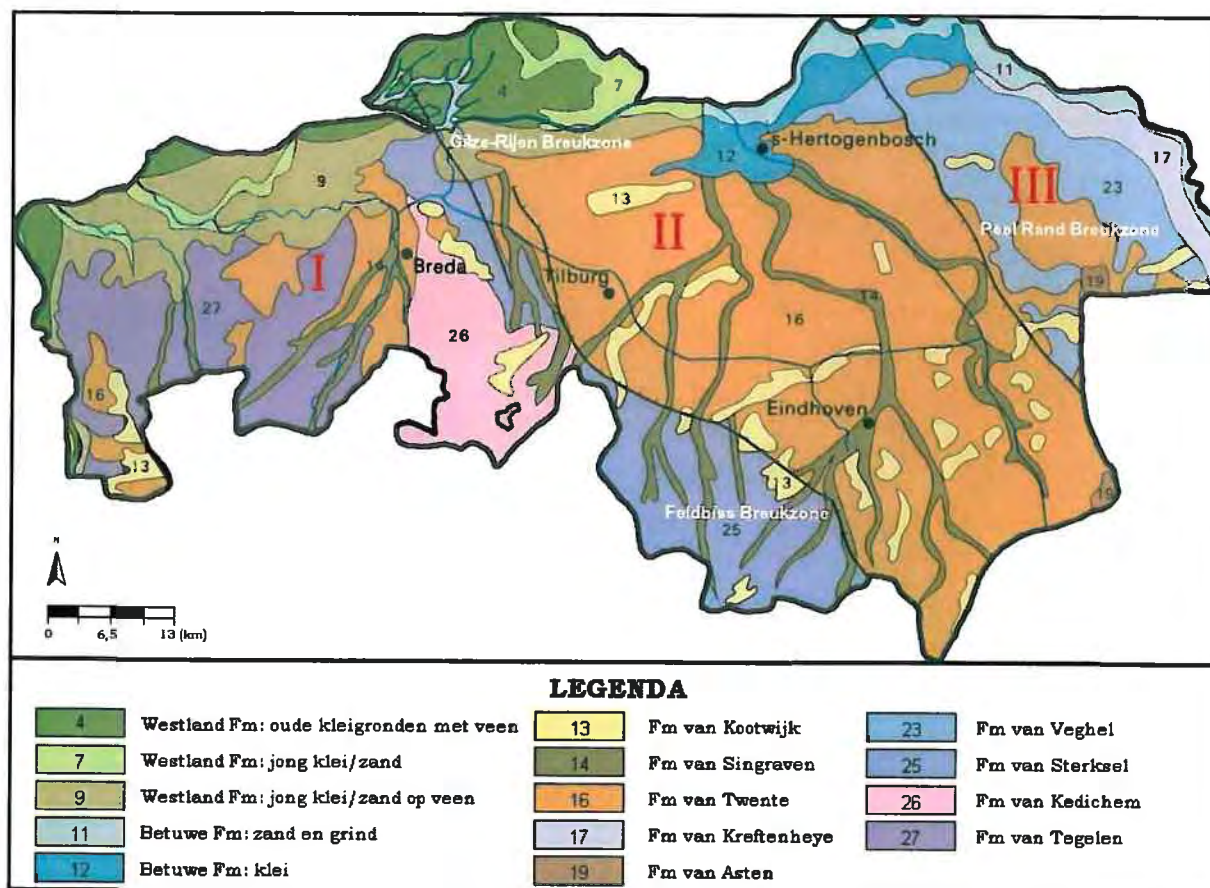
In het dal van Breda, een brede en oude erosiegeul¹⁰ waar nu het riviertje de Mark stroomt, bevinden deze fluviatiele afzettingen zich waarschijnlijk op enige diepte. Net zoals vele van de in Brabant aanwezige afzettingen zijn ze bedekt met een laag dekzand van aanzienlijke dikte, behorend tot de

Figuur 5: Schematische weergave van het ontstaan van een horst en een slenk (Bron: Structures of Rift Systems, 2005)

Formatie van Twente (Figuur 6, [16]). Slechts daar waar de laag dikker dan 2 meter is, wordt hij aangegeven op figuur 6. Dit zand, door de wind verstoven, is afgezet tijdens het Laat-Glaciaal, de laatste 3000 jaar van het Weichselien. In deze ijstijd konden de ijskappen aangroeien ten koste van het water in de Noordzee en Nederland bevond zich in deze periode in een poolwoestijn. Het dekzand is als gevolg van de destijds heersende windrichting afgezet in ZW-NO gerichte dekzandruggen. Deze ruggen blokkeerden de natuurlijke afwatering van de wat kleinere beken, waardoor ze uiteenvielen in afvoerloze kommen¹¹. Slechts de grotere beken en kleine riviertjes konden hun afwatering richting het noorden in stand houden.

Binnen het dekzandgebied bevonden zich meerdere dalen van dergelijke beken en riviertjes waarbinnen vaak matig fijn tot grof, grindhoudend zand werd afgezet, afgewisseld met klei en leem. Deze afzettingen worden gerekend tot de Formatie van Singraven (Figuur 6, [14]). Deze afzettingen worden nooit veel dikker dan een paar meter en zijn afgezet tijdens het Laat-Weichselien en Holoceen.

Figuur 6: Geologische overzichtskaart Noord-Brabant (Bron: Eigen productie [Boschloo, H.J., 2007] op basis van de Geologische Kaart van Nederland [Stichting Wetenschappelijke Atlas van Nederland, 1985])

Westelijk van het dal van Breda, tot aan de grens met Zeeland, bevinden zich de afzettingen behorend tot de Formatie van **Tegelen** (*Figuur 6*, [27]). Deze dikke, vaak zware, kleilagen van fluviatiele oorsprong zijn afgezet tijdens het Tiglien en zijn dus ouder dan de fluviatiele afzettingen van Kedichem en Sterksel.

Holocene (10.000 BP - heden)

Na de laatste koude fase van het Weichselien brak uiteindelijk een definitieve klimaatsverbetering aan en daarmee begon het Holocene. Als gevolg van de gemiddelde temperatuurstijging begon het landijs van Noord-Europa weer af te smelten. De zeespiegel steeg geleidelijk en de groeiende Noordzee rukte steeds verder op richting de huidige Nederlandse kust.

Dankzij de stijging van de zeespiegel begon ook de grondwaterspiegel weer te stijgen in de kuststreken. Op de laagste plaatsen van Brabant kwam reeds in het Preboreaal veengroei tot ontwikkeling. Waarin dit deel van Noord-Brabant vooral verschilt van de overige twee is de aanwezigheid van een brede strook klei - vaak gelegen op het reeds gevormde veen - in het noorden en noordwesten, behorend tot de **Westland** Formatie (*Figuur 6*, [4,7&9]).

Ook de bevroren bodem ontdooide volledig en geleidelijk aan gingen zich weer bossen ontwikkelen, eerst verschenen boomsoorten als de berk en de den, maar door verdere verbetering van de omstandigheden werden tijdens het Atlanticum ook eik, els en iep steeds talrijker.

In het Subboreaal deed ook de beuk zijn intrede in het landschap. In deze relatief droge periode werd door de mens, wiens invloed steeds duidelijker merkbaar werd, veel bos gekapt. De wind kreeg vat op het dekzand en er ontstonden op meerdere plaatsen stuifzanden, bekend als de Formatie van **Kootwijk** (*Figuur 6*, [13]). In het Subatlanticum, een klimaatsfase die tot op heden voortduurt, werden de beuk en ook de populier de belangrijkste boomsoorten.

II MIDDEN-BRABANT: DE ROERDAL SLENK

Pleistocene (2,3 Ma – 10.000 BP)

De zojuist besproken pleistocene fluviatiele afzettingen die zich vlak onder de oppervlakte bevinden in West-Brabant kunnen aan de overzijde van de breukzones van *figuur 6* soms tientallen meters dieper onder het oppervlak liggen. Gedurende de laatste honderdduizenden jaren heeft deze breukzone een gemiddelde verplaatsing te zien gegeven van 0,041–0,047 mm per jaar (*Bron: Elektronisch Geologisch Tijdschrift van de Nederlandse Geologische Vereniging, 2005*). Dat lijkt weinig, maar geologisch gesproken zou het betekenen dat binnen het tijdsbestek van een miljoen jaar er een verzakking van meer dan 40 meter zou optreden.

Het oppervlak van de Roerdal Slenk wordt, geologisch gesproken, tegenwoordig grotendeels ingenomen door de dekzanden van de Formatie van Twente. De daling van dit gebied schiep ruimte voor wind en water om er een dikke laag zand in af te zetten. Het dekzandlandschap van Midden-Brabant wordt op meerdere plekken doorsneden door de eerder besproken beekdalafzettingen van de Formatie van Singraven. Tevens zijn ook hier, mede door de

ontbossing, op vele plaatsen stuifzanden ontstaan, behorend tot de Formatie van Kootwijk. Wel bevinden zich in dit deel nog enkele zones met veen aan - of net onder - het oppervlak, zoals bijvoorbeeld de Formatie van **Asten**, gevormd tijdens het Eemien (*Figuur 6, [19]*).

Holocene (10.00 BP - heden)

Het noordelijk deel van Midden-Brabant wordt ingenomen door de fluviatiele afzettingen van de Betuwe Formatie aan de oostzijde (*Figuur 6, [11&12]*) en de mariene¹² en peri-mariene¹³ afzettingen van de Westland Formatie aan de westzijde.

De Betuwe Formatie omvat zowel de vaak matig fijn tot grove, soms grindhoudende zanden die zijn afgezet binnen de stroomgeulen van de grote rivieren als de in de overstromingsgebieden afgezette komkleien.

III OOST-BRABANT: DE PEEL HORST

Pleistocene (2,3 Ma – 10.000 BP)

In tegenstelling tot de Roerdal Slenk is dit blok in de aardkorst juist – relatief - gestegen. Dit betekent dat de verschillende formaties door ophef en erosie vaak minder dik zullen zijn dan in de slenk of in het geheel ontbreken. Vooral in de ondergrond van de oostelijke delen van de Horst wordt dit goed geïllustreerd. Hier kan men relatief dicht onder het oppervlak - soms minder dan 10 meter - onder een dun laagje laat-pleistocene en holocene afzettingen zelfs de veel oudere Formatie van Breda aantreffen. De jongere formaties zijn er nooit afgezet of later geërodeerd dankzij de relatief hoge ligging van de horst.

Langs de huidige bedding van de Maas zijn in dit gebied aan de oppervlakte verscheidene fluviatiele afzettingen te vinden. Over het algemeen nemen de afzettingen in ouderdom toe naarmate men verder van de huidige bedding verwijderd raakt. Dicht langs de bedding zijn de afzettingen nog van Holocene ouderdom, maar verder richting het zuidwesten treffen we afzettingen aan behorend tot de Formatie van **Kreftenheye** (*Figuur 6, [17]*). Deze oudere rivierafzettingen bestaan voornamelijk uit grofzandig, grindhoudend materiaal met plaatselijk wat kleilaagjes en zijn veelal afgezet gedurende het laat-Pleistocene. In deze zone van Noord-Brabant wordt een groot deel van het oppervlak - en de bodem daar vlak onder - ingenomen door de afzettingen behorend tot de Formatie van **Veghel** (*Figuur 6, [23]*). Deze zijn afgezet door de Maas gedurende een lange periode lopend van het Pliocene tot aan het Holocene. Ze bestaan uit zwak zandige tot siltige klei met af en toe een laagje veen.

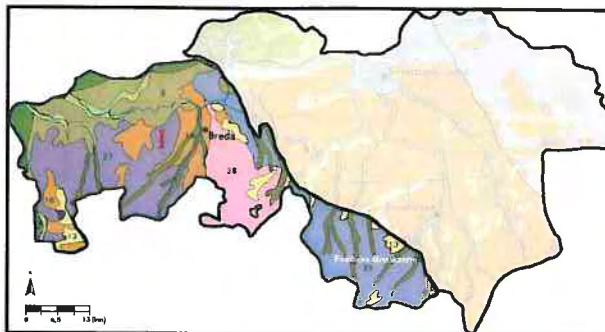
Holocene (10.000 BP - heden)

In het uiterste noordoosten van Noord-Brabant vindt men langs de huidige bedding van de Maas aan het oppervlak of op geringe diepte de zandige, soms grindhoudende geulafzettingen van de Betuwe Formatie.

Over het algemeen gesproken liggen ook hier al de eerdergenoemde afzettingen onder een dun laagje dekzand van de Formatie van Twente.

4.1.2 Regionaal (Westelijk Noord-Brabant)

Het westelijk deel van de provincie Noord-Brabant (Figuur 7) is vergeleken met de rest van de provincie tektonisch 'rustig'. In de overige delen van de provincie hebben de breukvlakken, waarlangs vertikaal verschuivingen plaatsvinden, in grote mate het proces van afzetting en erosie bepaald. In het westelijk deel van de provincie was het vooral het paleo-reliëf dat bovengenoemde processen heeft gestuurd. Belangrijk voor de landschapsvorming in het Kwartair waren o.a. het zogenaamde dal van Breda, het dal van de Roosendaalse Vliet en de Hoge Rand van Bergen op Zoom.

Figuur 7: Ligging van deelgebied I: Westelijk Noord-Brabant (Bron: *Eigen productie* [Boschloo, H.J., 2007] op basis van de geologische overzichtskaart van Nederland [Stichting Wetenschappelijke Atlas van Nederland, 1985])

DE RIVIER-AFZETTINGEN

De oudste rivierafzettingen in dit deel van Brabant dateren uit het Tigliën. Tussen het dal van Breda en de westgrens van de provincie wordt aan de oppervlakte – of kort daaronder – over grote oppervlakten de Formatie van Tegelen aangetroffen. In dit deel van de provincie bestaat de formatie vooral uit enkele meters dikke, uitzonderlijk zware, kleilagen vrij dicht onder het oppervlak gelegen. In veel gevallen is tevens een laag leem van ca. 80 centimeter afgezet op de bovengenoemde kleilagen, van elkaar gescheiden door een laagje zand (Bron: *Verhagen, J.H., 1984 – p.14*). Ten oosten van het dal van Breda zijn het de afzettingen behorende tot de Formatie van Kedichem die vlak aan – of net onder – het oppervlak te vinden zijn. Dit is een pakket voornamelijk fijne zanden en dikke kleilagen. De dikte neemt toe in zuidoostelijke richting. Ten oosten van deze ‘fijnere’ afzettingen liggen de jongere afzettingen uit het Cromerien behorende tot de Formatie van Sterksel. Zij zijn aan de oppervlakte te vinden langs vrijwel de gehele westelijke zijde van Gilze-Rijen - en Feldbiss Breukzone. De dagzomende fluviatiele afzettingen worden naar het oosten toe steeds jonger. Het rivierensysteem van de Rijn en de Maas heeft zich gedurende het Pleistoceen steeds verder in oostelijke richting teruggetrokken. De afzettingen van Sterksel zijn vaak zeer grof en bevatten naast grind, zelfs grotere stenen en keien temidden van de meerdere kleilagen. Het grove grind en de grote stenen die dagzomen in o.a. de bossen van Rijen en Oosterhout zijn materiaal behorende tot deze Formatie (Bron: *Verhagen, J.H., 1984 – p.13*). Uit de grote hoeveelheden grove delen in deze afzetting valt op te maken dat ze zijn afgezet in een verwilderd riviersysteem. Dit zijn vaak gevlochten systemen die niet in staat zijn al het aanwezige sediment te transporteren en vervolgens de meest grove delen - grof zand en grind - afzetten in langwerpige lenzen binnen hun bedding (Figuur 8). Verder van de bedding verwijderd wordt, vooral bij overstromingen als gevolg van een grotere hoeveelheid smeltwater, het fijnere meer kleiig materiaal afgezet. Door

de jaren heen verplaatst een dergelijk riviersysteem zich, met al zijn componenten, meerdere malen over de dalbodem. Dit resulteert in afzetting van grove grindhoudende zanden die direct gelegen zijn op of naast – dikke - kleilagen. Op deze wijze kunnen fluviatiele afzettingen op relatief korte afstand grote verschillen bezitten in hun fysieke karakteristieken.

HET DEKZANDLANDSCHAP

Vrijwel overal in het westelijk deel van Noord-Brabant wordt aan de oppervlakte het dekzand van de Formatie van Twente aangetroffen. Dit dekzand ligt feitelijk als een deken, vandaar ook de benaming, over al de oudere sedimenten in de provincie. Het in het westelijk deel van de provincie aan te treffen pakket zanden uit de laatste ijstijd (Weichselien), behorende tot bovengenoemde Formatie, is vrij dun ontwikkeld of zelfs soms geheel afwezig. Redenen voor de relatief geringe dikte van de Formatie zijn de beperkte afzetgebieden en vermoedelijk ook de gebrekkige vegetatie/schaarse begroeiing op de sterk verdroogde gronden, waardoor onvoldoende zand kon worden vastgehouden. Doordat het landschap destijds weinig vegetatie

Figuur 8: Afbeelding van een gevlochten riviersysteem in de toendra van Alaska. Rechtsonder zijn de lensvormige zand- en grindafzettingen duidelijk zichtbaar in de bedding (Bron: *Gevlochten rivier in Denali National Park, Alaska, USA, 2007*)

bezat, kon de wind grote hoeveelheden zand verplaatsen. Deze windafzettingen, de dekzanden, bestaan uit leemhoudende fijne zanden met ingesloten veen- en leemlagen (Bron: *Carmiggelt, A. (red.), Hendriks, J. (red.), Nuenen, F. van (red.), Zeiler, F.D., (red.), 1989 - p.66*). Het door de wind verstoven zand werd veelal afgezet in ZW-NO georiënteerde dekzandruggen. Deze ruggen blokkeerden het natuurlijk afwateringssysteem, lopend van het Brabants Massief in het zuiden richting de lager gelegen vlaktes in het noorden. Alleen de grote beken, de Roosendaalse Vliet, de Aa of Weerijds en de Mark, konden blijven bestaan. Tussen Roosendaal en Breda verloren de voormalige dalen hun wateraanvoer uit het zuiden, zij werden door het dekzand

geblokkeerd. De afzettingen in de smeltwaterdalen van deze beken en riviertjes staan bekend als de Formatie van Singraven.

Binnen het pakket zanden, afgezet tegen het einde van het Weichselien, bestaan er naast de vele veen- en leemlaagjes tevens twee afzonderlijk benoemde lagen. Het pakket dekzand wordt onderverdeeld op basis van deze twee kenmerkende lagen: de Usselo laag en de Beuningen grindlaag. Deze lagen vertegenwoordigen relatief korte tijdsintervallen waarin een verandering van het sedimentatieproces plaatsvond. Ze zijn op veel plaatsen in het Nederlands dekzandlandschap aangetroffen.

De oudste dekzanden dateren uit het Pleni-Glaciaal, de jongste uit het Laat-Glaciaal. Eerstgenoemde zanden, het Oud Dekzand I & II, worden gescheiden door de Beuningen grindlaag. Deze laag ontstond door verstuiwing van de fijnere deeltjes van grindhoudende zanden in de poolwoestijn omgeving. Vaak wordt deze laag aangetroffen op de hogere delen van het toenmalig landschap.

Tijdens het Laat-Glaciaal begon de temperatuur geleidelijk aan weer te stijgen en werd het mogelijk voor dennen- en berkenbossen tot ontwikkeling te komen. De afzetting van het Jonge Dekzand(I) werd hierdoor tijdelijk onderbroken en er kon bodemvorming plaatsvinden. Deze laag in het jonge dekzand wordt de Laag van Usselo, ook wel Allerød-bodem genoemd. Na deze laag werd het nog eenmaal kouder en werd er wederom veel Jong Dekzand(II) afgezet door de wind.

De ondergrond was tijdens het Weichselien vaak permanent bevroren, slechts in de zomer kon de toplaag ontdooien. Vervolgens raakte deze laag verzadigd met smeltwater welke bij bevriezing cryoturbate structuren - vorstwiggen en verknedingen in het profiel - veroorzaakte. Structuren als gevolg van de vorstwerking zijn zeer kenmerkend voor deze afzettingen.

DE ZEE-AFZETTINGEN

De zeespiegelstijging in het Holoceen heeft ervoor gezorgd dat in het noordwestelijk deel van de provincie zee-afzettingen te vinden zijn aan de oppervlakte. De zeespiegelstijging had tot gevolg dat in het aangrenzende gebied de grondwaterspiegel ook ging te stijgen. In het noordwesten van de provincie, in de benedenlopen van de westbrabantse beken, kon bovenop het dekzand een veenmoeras tot ontwikkeling komen. Als gevolg van verdere stijging van de zeespiegel tijdens het Subatlanticum 'verdronk' het veen en werd een pakket zeeklei en -zand afgezet op de het veen. Het tijdens de post-Romeinse transgressies afgezette materiaal staat bekend als de Afzettingen van Duinkerke. De dikte van het pakket zeeklei- en zand met veen neemt toe in noordwestelijke richting. In de benedenloop van de Roosendaalse Vliet en de Mark/Dintel ontbreekt het veen grotendeels en worden met name zandige geulafzettingen aangetroffen.

4.1.3 Lokaal (Ulicoten & Omgeving)

GEOLOGIE

Binnen de kaartserie 'De Geologische Kaart van Nederland, schaal 1:50 000' is de omgeving van Ulicoten niet opgenomen. Wel is er kleinschaliger digitaal kaartmateriaal beschikbaar. De digitale grondwaterkaart van West-Brabant geeft een globaal inzicht in de opbouw van de (diepere) ondergrond van het plangebied (Bron: TNO-NITG, 2003). Gedetailleerde informatie ontbreekt echter.

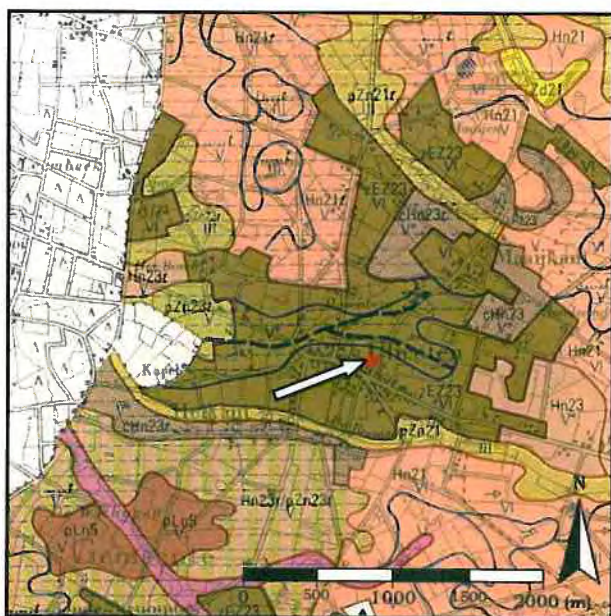
Uit de gegevens kan worden opgemaakt dat ter plekke van Ulicoten en het plangebied naar verwachting hoofdzakelijk de fijnzandige afzettingen van de Formatie van Twente dagzomen. Vaak is dit door de wind verstoven deel van de formatie evenwel minder dan 2 meter dik en gelegen op de vroeg-pleistocene fluviatiele afzettingen behorende tot de Formatie van Kedichem. Ook ter plekke van het plangebied zijn deze vroeg-pleistocene afzettingen te verwachten op relatief geringe diepte in de bodem.

Op ca. 10 tot 15 meter beneden maaiveld wordt een meters dikke scheidende laag aangetroffen die het boven- en onderliggende zand-/watervoerende pakket van elkaar scheidt. Deze zware klei, behorende tot de Formatie van Tegelen, komt over grote oppervlaktes in de regio voor. Deze fluviatiele klei is afgezet tijdens het Tiglien. Op ca. 25 tot 30 meter beneden maaiveld wordt het tweede watervoerende pakket aangetroffen. Dit pakket bestaat uit de meer zandige facies van de Formatie van Tegelen. Op een diepte van ca. 40 meter beneden maaiveld wordt opnieuw een scheidende laag verwacht, gevormd door een dunne laag klei behorende tot de Formatie van Maassluis. Het eronderliggende derde watervoerende pakket loopt door tot op de Boomse klei, gelegen op ca. 220 meter beneden maaiveld. Deze klei, behorende tot de Formatie van Rupel, wordt gezien als de basis van het geohydrologisch model. Het derde watervoerende pakket bestaat voornamelijk uit de mariene zanden van de Formaties van Oosterhout en Breda. Binnen dit pakket wordt op ca. 80 meter beneden maaiveld een karakteristieke schelpenband, de zogenaamde gidslaag met de naam *Coralline Crag*, aangetroffen in de Formatie van Oosterhout.

BODEM

Op de bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000 (Bron: Stichting voor Bodemkartering, 1983) ligt het plangebied binnen een gebied waarvan het bodemtype gekarteerd wordt als zijnde zEZ23 (Figuur 9). Dit houdt in dat de bodem van de planlocatie getypeerd kan worden als een zwarte (z####), zandige (##Z##) dikke eerdgrond (#E####) met lemig (###3) fijn zand (###2#). Dit zijn gronden met een niet vergraven, humeuze bovengrond dikker dan 50 centimeter. Ze zijn hoofdzakelijk ontstaan door menselijk handelen, waarbij het ging om een combinatie van diepe grondbewerking en het meervoudig ophogen van de gronden met potstalmest. Uit figuur 9 kan duidelijk worden afgeleid dat dit type gronden voorkomt rondom de historische kernen in het Brabantse landschap. De menselijke factor in het ontstaan van de gronden komt op deze wijze duidelijk naar voren.

Tevens is op figuur 9 te zien dat ten noorden van het plangebied een smalle bedding wordt gekarteerd, een uitloper van de Bollenkensloop. De bodem zal langs deze bedding vermoedelijk anders van samenstelling zijn dan in het overige deel van de als zandige eerdgronden gekarteerde zone. Het plangebied valt evenwel op enige afstand ten zuiden van deze smalle bedding te plaatsen. De invloed van de smalle bedding op het profiel zal naar verwachting dan ook minimaal zijn.

Figuur 9: Uitsnede uit de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Plangebied aangegeven met pijl (Bron: Stichting voor Bodemkartering, 1983)

te onderscheiden. Ten eerste worden hier in het paars de moerige gronden aangegeven (Figuur 9, #W#). Dit zijn gronden waar de minder dan 40 cm dikke moerige bovengrond gelegen is op het zand van het dekzandlandschap. Deze gronden zijn te vinden langs de tracés van de waterlopen de Pools Heining en de Reutsche Loop. Tevens worden ten noorden van de buurtschap Oude Strumpt de zogenaamde leemgronden aangegeven (Figuur 9, #L#). Dit zijn gronden die voor meer dan de helft bestaan uit verspoeld eolisch materiaal. Het zijn zogenaamde verspoelde lössgronden.

Om de hoge zware enkeerdgronden heen zijn in de omgeving van Ulicoten hoofdzakelijk twee andere typen bodemcategorieën te vinden. Allereerst zijn over een groot oppervlak in het roze de podzolgronden aangegeven (Figuur 9, #H###). Dit zijn bodems waar een duidelijke inspoelingshorizont in de bodem voorkomt. In het gebied bestaat het ingespoelde materiaal voornamelijk uit amorfe humus, die rondom de zandkorrels is afgezet. Het tweede type betreft de in het geel aangegeven kalkloze zandgronden (Figuur 9, #Z###). Het grootste verschil tussen deze categorie en de eerstgenoemde podzolgronden is dat hier geen duidelijke inspoelingshorizont wordt aangetroffen.

Ten zuidwesten van Ulicoten ligt een groot gebied waar beide voornoemde kaarteenheden naast/in elkaar voorkomen. In dit gebied zijn ook twee – qua oppervlak – kleinere eenheden

4.2 Bewoningsgeschiedenis

In dit hoofdstuk wordt een globaal overzicht geschetst van de bewoning vanaf de prehistorie. Uitgangspunt is de algemene bewoningsgeschiedenis, waarna specifiek zal worden ingegaan op de bewoningsgeschiedenis ter plaatse.

4.2.1 Algemeen (Noord-Brabant)

Dekzandruggen vormden van oudsher ideale verblijfplaatsen voor de mens, vooral als in de nabijheid drinkwater voor mens en dier te vinden was. Deze plaatsen leenden zich bij uitstek voor jacht en visvangst. De Brabantse zandgronden waren dan ook reeds in de prehistorie bewoond. De eerste boeren vestigden zich bij voorkeur op hogere gronden, omzoomd door laaggelegen broekgronden langs een beek. De bomen en struiken, die in de lager gelegen broekgronden groeiden, verschaften hout ten behoeve van de woningbouw en voor het maken van gereedschap. De beekdalen vormden goede weidegronden voor het vee. De akkers werden aangelegd op de hoger gelegen gronden. Van de nabijgelegen heidevelden werd eveneens gemeenschappelijk gebruik gemaakt om vee te weiden, heideplaggen te steken en voor de bijenteelt. Het geheel van hooggelegen akkers, de beek, de broekgronden en de heide vormde de basis voor een duurzaam agrarisch systeem, dat tot in de negentiende eeuw zou blijven bestaan (Bron: Wiercx, P. (red.), Robben, B. (red.), Eijck, J. van (red.), 2004).

In de Late-Middeleeuwen komen nieuwe nederzettingvormen tot ontwikkeling, dankzij technische verbeteringen in de landbouw met betrekking tot het ontginnen. Een belangrijke ontwikkeling is de mogelijkheid om beekdalgronden om te zetten in weiland. Aanvankelijk werden deze gronden als gemeenschappelijk hooiland gebruikt. In de 14^e en 15^e eeuw worden ze in smalle stroken verkaveld. Men kent ze in Noord-Brabant als *beemden*.

4.2.2 Regionaal (Ulicoten & Omgeving)

Als ondersteunende informatie bij deze bespreking is in de bijlagen een plattegrond van Ulicoten toegevoegd met daarop zichtbaar het merendeel van de topgrafische informatie (Bijlage 3).

ALGEMENE GESCHIEDENIS

Het grondgebied van Baarle-Nassau en Baarle-Hertog is altijd onderhevig geweest aan bestuurlijke twisten en grensgeschillen. De grondslag voor de nu nog bestaande toestand en de conflicten die daarmee samenhangen, was reeds gelegen in de uitgifte van te ontginnen gronden in de Middeleeuwen. Hertog Hendrik I van Brabant had met Godfried van Schoten, de toenmalig heer van Breda in 1198 een overeenkomst gesloten. Godfried had ruzie met zijn buurman, graaf Dirk VII van Holland. Om een oorlog te voorkomen en zijn Bredase bezittingen veilig te stellen, droeg Godfried deze op aan Hertog Jan. Vrijwel onmiddellijk ontving hij ze van de hertog in leen terug, waarbij hij als 'bonus' een ruim gebied daaromheen kreeg toebedeeld, bestaande uit bossen, heidevelden en vennen. Hierin viel *Baarle onder Breda*. De gronden van de eigen dienstmannen van de hertog bleven echter 'onder de hertog' en stonden bekend als *Baarle* (van de) *Hertog*. Deze gronden brachten meer op, doordat de inwoners van het bewoonde deel belastingen of *cijns* moesten afdragen.

In de bestuurlijke situatie kwam geen verandering toen in 1404 Engelbrecht van Nassau door zijn huwelijk heer van Breda werd. Ter onderscheid van Baarle (onder de) Hertog sprak men van Baarle (onder Nassau). Door de vrede van Munster in 1648 werd Baarle-Nassau grensgemeente. Baarle-Hertog maakte deel uit van de Baronie van Turnhout en werd verenigd met de zuidelijke Nederlanden. De weduwe van Frederik Hendrik verwierf toen de heerlijkheid Turnhout als erfelijk leen van de Hertog van Brabant. Administratief en bestuurlijk bleef Baarle-Hertog echter gescheiden van Baarle-Nassau, dat als onderdeel van de Generaliteitslanden bij de Republiek hoorde.

Ook in de Franse tijd lukte het niet tot overeenstemming te komen. De in 1789 voorgestelde gebiedsruil, waarbij de kern van Baarle-Hertog naar de Bataafse Republiek zou gaan en de gehuchten Castelre en Ulicoten naar de (zuidelijke) Oostenrijkse Nederlanden ging niet door als gevolg van het uitbreken van een oorlog tussen Frankrijk en Oostenrijk. Vooral de periode 1839-1843 is op bestuurlijk niveau gezien een moeilijke tijd geweest. De omstandigheden (oorlogssituaties), maar ook de onverzettelijkheid van betrokken partijen hebben er toe geleid, dat pas in de 20e eeuw een oplossing ontstond voor de grensgeschillen. De onmogelijkheid om in de 19e eeuw een grenstracé vast te stellen, heeft geleid tot een 'gat' in de grens van bijna veertig kilometer. Voor deze situatie werd pas in 1974 een afdoende oplossing gevonden (*Bron: Slavenburg, J., 1987*).

NAAMVERKLARING ULICOTEN

Over de oorsprong van de naam *Ulicoten* bestaan diverse theorieën. Het zou een samenstelling kunnen zijn van *cote*, wat kan staan voor een klein huis of hutje, en *öl* of *ol* in de betekenis van een vochtige laagte/kom. Het woord *Ule* kan ook een betekenis zijn voor een vochtige plaats,

een moeras of slib. Er is in de Baronie van Breda nog een plaats met *ule* in de naam. Dit is *Ulendonk*, tegenwoordig Oosteind geheten, voor het eerst vermeld in 1325. Er bestaat ook een ven met de naam *Uleven*. En in 1428 wordt bij Herenthout de *Ulenberch* vermeld.

In de loop der tijden heeft de naam Ulicoten wel enige veranderingen in de schrijfwijze meegemaakt. Het werd wel geschreven als *Uilekooten*, of *Ulencoete*. Later is ook sprake van *Ulecoten* of *Ulicoete*. Maar in de carnavalstijd noemen de inwoners hun dorp gewoon *Haaikneuterland* (Bron: Bruijn, G. de, Hoven, F. van den, 2001 – p.100).

Het dorp Ulicoten is vermoedelijk in de Middeleeuwen ontstaan. Het is niet uitgesloten, dat op deze plaats eerder een (Frankische) nederzetting heeft gelegen. Vanaf de ontginning door Godfried van Schoten, omstreeks 1198, is Ulicoten een landbouwdorp geweest, waar vooral boekweit werd verbouwd. Schapen werden geweid op de naburige heidegronden, want goed grasland was schaars. De eerste naamsvermelding van *Ulencoete* zou uit 1340 dateren.

DE HEILIGE BERNARDUS

Figuur 10: Beeld van de Heilige Bernardus. (Bron: Bedevaartplaatsen in Nederland, 2007)

In 1444 woonden er inmiddels voldoende mensen in het dorp om de bouw van een eigen kapel te financieren en een rector te onderhouden die wekelijks de Heilige Mis kon lezen. In dat jaar gaf de bisschop van Luik, waartoe dit gebied kerkelijk behoorde, toestemming om er een kapel te bouwen. Deze kapel was gewijd aan O.L. Vrouwe en St. Antonius Abt.

In 1469 werd de kapel herbouwd en voorzien van een torentje. Omstreeks het midden van de 16^e eeuw werd de kapel uitgebreid met een schip. Het oude gedeelte van de kapel ging dienen als het koor van de nieuwe kapel. Vanaf 1618 woonde de kapelaan in een huis naast de kapel in plaats van op de pastorie te Baarle. Jaarlijks werd de kapel door vele bedevaartgangers bezocht. Het centrum van verering vormde een bijzonder 15^e eeuwse houten beeldje van Bernardus van Clairvaux, de patroonheilige van de kapel (Figuur 10). Kapelaan Petrus van der Aa uit Ulicoten merkte op, dat “het beelt oft miraculeuse statuwe van den H. Abt en de vrient Gods Ste Bernart is van veele katholieke personen besocht geweest tot groot solaes ende genoeg, soo van verre als oock bygelegene plaatsen”.

In 1648 werd het beeldje in veiligheid gebracht vóór de inbeslagname van de kapel. De bisschop van Antwerpen besliste daarop, dat de Bernardusdevotie en de daaraan verbonden inkomsten niet verloren mochten gaan. Hij liet het beeldje plaatsen in de kerk van Baarle, die in een enclave van de Spaanse Nederlanden stond en daarom nog katholiek was. Na enkele dagen

bleek het beeldje verdwenen. Er werd een kopie gemaakt, die in Baarle kwam te staan. Volgens de Baarlese pastoor Gerardus van Herdegom *“compt op de princepaelste dach van de begancknisse, den 2en en 3en Paaschdach, een grooten toeloop van de gansche Majorye en omliggende plaatsen”*. Ook op de officiële feestdag van de heilige, 20 augustus, zullen de bedevaartgangers, vast niet alleen afkomstig uit de Meierij, voor topdrukte hebben gezorgd.

KAPEL EN KERK

In 1654 bouwde men in de omgeving van Ulicoten een grenskapel op het grondgebied van Meerle. En vanaf die datum werden twee Bernardusbeelden vereerd, waaronder het origineel in de nieuwe grenskapel. Heel lang heeft het dorp kerkelijk bij de parochie van Baarle-Nassau behoord. Sinds 1803 is Ulicoten een zelfstandige parochie met een eigen kerk, gewijd aan Sint Bernardus (*Bron: Parochie Ulicoten, 2007*).

De huidige Sint Bernarduskerk in het centrum van het dorp is echter niet meer de uitgebreide dorpskapel uit 1469. Het gebouw was te klein geworden en is in 1870 afgebroken. Op een nieuwe locatie ten zuiden van de oude kapel werd een nieuwe kerk in neogotische stijl gebouwd, die in 1875 werd ingewijd. Ook de oude pastorie uit 1618 was vervangen door een ‘moderner’ pand in 1844. In 1922 verkreeg de toenmalige pastoor Moors toestemming voor het bouwen van een nieuwe behuizing, die in 1924 werd opgeleverd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, aan de vooravond van de bevrijding, werd op 27 oktober 1944 de kerk door een bombardement geheel verwoest. De kerk moest worden afgebroken. Het parochiehuis heeft tijdelijk dienst gedaan als noodkerk. Het huidige kerkgebouw is op 13 juni 1950 in gebruik genomen. De uit 1924 daterende pastorie is in 1996 verkocht aan een particulier (*Bron: Parochie Ulicoten, 2007*).

Ook de tegenwoordige St. Bernarduskapel is een jong monument. De kapel staat in een parkje bij het riviertje de Bollekensloop, op ca. anderhalve kilometer afstand van de kerk van Ulicoten (*Figuur 11*).

Ze werd pas na de Tweede Wereldoorlog gebouwd en staat op Belgisch grondgebied, behorend tot de gemeente Meerle. De locatie van de kapel is echter wel historisch. Het is de plaats waar door de Ulicotenaren in 1649 de hiervoor reeds genoemde kapel werd gebouwd, omdat men voor de viering van de katholieke eredienst moest uitwijken naar gebied dat nog onder Spaans bewind viel. Binnen de noordelijke Nederlanden was op dat moment, onder invloed van de godsdienstige geschillen tijdens de

Figuur 11: De Sint Bernarduskapel van Ulicoten (*Bron: Bruijn, G. de, Hoven, F. van den, 2001 – p.100*)

Tachtigjarige Oorlog, de katholieke eredienst verboden. (*Bron: Bruijn, G. de, Hoven, F. van den, 2001 – p.100*). De grenskapel heeft gefunctioneerd tot 1794. Kapel en park liggen nu op Belgisch grondgebied, maar zijn eigendom van het kerkbestuur van Ulicoten.

4.2.3 Bewoning en Grondgebruik (Plangebied & Omgeving)

Op de kaart van westelijk Noord-Brabant, door J. Blaeu uitgebracht in 1634, is de naam Ulicoten nog niet vermeld (*Bijlage 4, Afb. 1*). Kaartprojectie plaatst Ulicoten en het plangebied in de buurt van een wegtracé dat vanaf *Chaem* in zuidelijke richting loopt. Het latere Baarle-Nassau is al wel op deze kaart weergegeven. Hier wordt echter nog de naam *Baerle* in combinatie met de naam *Loeveren* weergegeven.

De locatie van Ulicoten ligt ten zuiden van een op de kaart aangegeven gebied met 'woeste' grond. Dit gebied ligt aan weerszijden van de huidige Groote Beek, een waterloop ten zuiden van Chaam. Vermoedelijk is dit een aanduiding voor woeste grond/heide. Ulicoten zelf ligt daar net ten zuiden van.

De kaart uitgegeven door Nicolaes Visscher omstreeks 1680 laat weinig verandering zien (*Bijlage 4, Afb. 2*). Het wegenpatroon op deze kaart is grotendeels gelijk aan die van de kaart van J. Blaeu. Ook op deze kaart wordt de positie van Ulicoten geplaatst ten zuiden van de aangegeven 'woeste' gronden. De plaatsnaam zelf ontbreekt wederom.

Een eerste duidelijk beeld verschaft de kadastrale kaart uit 1827 (*Bijlage 4, Afb. 3*). Ulicoten is nog heel beperkt van omvang en de bebouwing bestaat uit een kleine dorpskern, centraal gelegen rondom de kerk en de pastorie. De Maaijkantseweg is op deze kaart – net buiten de afbeelding – in aanleg aanwezig als een (zand)pad, dat vanaf de Baan naar Baarle-Nassau in noordelijke richting gaat en met een scherpe knik oostwaarts afbuigt.

Het merendeel van het plangebied, gelegen op relatief korte afstand van de kerk en pastorie, is gelegen binnen een perceel bouwland. Dit perceel is eigendom van Jan Baptist Verheyen, 'bouwman'. Hij woont zelf op het perceel met de kadastrale aanduiding 417. Het is niet geheel duidelijk of de meest noordelijke bebouwing van de heer Verheyen binnen de zuidwestelijke grens van het plangebied valt. Kaartprojectie kon hieromtrent geen eenduidig antwoord leveren. De mogelijkheid bestaat daarom dat in de zuidwestelijke hoek van het te slopen deel van de huidige bebouwing resten kunnen worden aangetroffen van de bebouwing van de heer Verheyen.

De historische gemeentekaart van J. Kuyper uit 1865 laat geen belangrijke wijzigingen zien ten opzichte van de reeds besproken situatie (*Bijlage 4, Afb. 4*). Vanwege de schaal van de afbeelding zijn wel meer gebiedsnamen zichtbaar. Zo zien we in de omgeving meerdere vennen aangegeven. Ook worden veel namen van buurtschappen, zoals *Hazenbergh, Heikant, Heihoef, Withagen, Nieuwe Strumpt* en *Hondseind*, weergegeven. Ulicoten is duidelijk gelegen in een gebied met veel heide/woeste gronden, maar in de 19^e eeuw begon het aanzien van de omgeving sterk te veranderen. Veel gronden werden in snel tempo in cultuur gebracht (§ 4.3).

De topografische kaart, uitgegeven in 1924, laat zien dat rondom het dorp *Uilekooten* veel grond in cultuur is gebracht (*Bijlage 4, Afb. 5*). De bebouwing van het dorp zelf lijkt iets te zijn uitgebreid. Met betrekking tot het plangebied is nog niet veel verandering zichtbaar. De

bebouwing die begin 19e eeuw aan de heer Verheyen toebehoorde lijkt nog altijd aanwezig. Wederom is niet duidelijk of deze is gelegen binnen of buiten de zuidwesthoek van het plangebied.

Het tracé van de latere weg Maaijkant is nog duidelijk afwezig in het landschap. Wel loopt er ten westen van het plangebied en de aangrenzende bebouwing een tracé in noordelijke richting. De huidige bewoner van de Dorpsstraat 36, de heer Rijvers, weet te melden dat de drie gebouwen in het westelijk deel van het plangebied, die niet zullen worden gesloopt, vermoedelijk alle te dateren zijn rond 1912. Zij komen niet voor op deze kaart, uitgegeven in 1924. De verkenning van deze topografische kaart vond echter plaats rond 1912/1913, wat verklaart waarom de gebouwen nog niet op de kaart zichtbaar zijn.

De topografische kaart van 1958 laat een totaal ander beeld van Ulicoten en omgeving zien (*Bijlage 4, Afb. 6*). Er zijn uitbreidingen te zien zowel binnen als buiten de dorpskern. De oorlog en ruilverkavelingen hebben grote veranderingen teweeg gebracht in en rond het dorp. Het dorp kent inmiddels enkele nieuwe 'grote' uitvalswegen zoals de Molenstraat, de Chaamseweg-Hazenbergh en de Maaijkant. Enkele kleinere wegtracés van voor de oorlog, met name aan de noordzijde van het dorp, zijn nu verdwenen.

Binnen het westelijk deel van het plangebied, nu duidelijk te plaatsen aan weerszijden van de Maaijkant, worden nu ook twee stroken aangegeven. Deze zijn niet goed te correleren aan de oudere tracés zoals aangegeven op de kaart van 1924. Het is dan ook niet duidelijk of het hier bijvoorbeeld lokale verharding betreft of gewoon een langwerpig stuk land.

De bebouwing langs de Dorpsstraat uit 1912 is inmiddels ook op de kaart afgebeeld. Het noordelijk gelegen terreindeel is, afgezien van de twee langwerpige stroken, leeg. Ook het oostelijk deel van het plangebied, aan de overzijde van de Maaijkant, is onbebouwd.

Op een luchtfoto uit 1989 is te zien dat het westelijk deel van het plangebied inmiddels bebouwd is met de opstallen uit de jaren '70 zoals die er vandaag de dag nog steeds staan (*Bijlage 4, Afb. 7*). Het oostelijk deel van het plangebied is onbebouwd en bestaat vermoedelijk uit grasland. Het dorp Ulicoten is ook duidelijk uitgebreid op deze luchtfoto. Vooral aan de zuidkant is er een nieuwe wijk bijgebouwd.

De topografische kaart uit 2004 laat zien dat de bebouwing ten noorden van Dorpsstraat 32^a in noordelijke richting is uitgebreid (*Bijlage 4, Afb. 8*). Deze grenst nu aan het oostelijk deel van het plangebied. Hier is nu Eetcafé De Kluis gevestigd in een voormalig bankgebouw. Het westelijk deel van het gebied lijkt grotendeels ongewijzigd. Wel is nu ook de mestsilo te zien, deze is gebouwd in 1994. Op dit moment staan de opstallen leeg en wordt er geen bedrijf meer gevoerd door de huidige eigenaar de heer Rijvers. Men is voornemens de vier schuren binnen het door ons gedefinieerde plangebied te slopen.

Ten westen van het plangebied, op Dorpsstraat 38, is ook een agrarisch bedrijf gevestigd van de heer Michielsens. Naar verwachting is dit bedrijf gevestigd op de locatie van de 'oudere' bebouwing die op de kadastrale kaart uit het begin van de 19^e eeuw toebehoorde aan de heer Verheyen.

4.3 Bekende Archeologische Informatie

Het Archeologisch Informatie Systeem (**ARCHIS II**, *Bijlage 1*) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) vormt een landelijke database, waarin allerlei gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen in Nederland zijn opgeslagen.

In ARCHIS zijn geen waarnemingen uit het plangebied of uit de nabije omgeving opgenomen. Ten zuiden van Ulicoten wordt in ARCHIS een waarneming uit 1950 beschreven langs de Heikantsestraat^A. Dit betreft een verkenning van de Helakker, uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Hierbij is enig aardewerk gevonden, wat te dateren is in de 17^e eeuw.

Dat vondsten uit de Steentijd in de omgeving ook mogelijk zijn, bewijst de vondst van een bijl door een particulier in 1985 aan de oever van de Reuthse Loop. De datering van deze vondst is te plaatsen in het Neolithicum^B. Op de Ulicootsche Heide zijn bij onderzoek van een akkerperceel in de periode 2004-2006, uitgevoerd door Frank en Rita Vlemminx uit Ulicoten, meerdere vuurstenen artefacten aangetroffen te dateren in zowel het Paleo- Meso- als Neolithicum. De vondsten komen uit een relatief klein, door zandwinning uitermate verstoord deel van het akkerperceel. De onderzoekers vermoeden dat bij enkele belendende bospercelen er een hoge trefkans bestaat^C.

A: Waarneming 39871
B: Waarneming 17198
C: Waarneming 408080

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (**IKAW**, *Bijlage 1*) wordt de archeologische verwachting voor een gebied in kleurcodering aangegeven. Hierin worden, afhankelijk van de verwachting, zones onderscheiden met respectievelijk lage, middelhoge of hoge trefkans. De verwachting is doorgaans gebaseerd op de landschappelijke ligging, zoals de nabijheid van een kreekruig, of de aanwezigheid van bevaarbaar water. Dit is vanouds een gunstige vestigingsplaats.

Het plangebied is gelegen in een zone met een hoge trefkans op archeologische waarden. De hoge trefkans is gekoppeld aan de ligging van het plangebied binnen de zone gekarteerd als dikke zwarte eerdgronden op de bodemkaart van Nederland (*Figuur 9*).

De Archeologische Monumenten Kaart (**AMK**, *Bijlage 1*) bevat informatie over de status van terreinen en kan over de IKAW worden geprojecteerd, zodat tevens de locaties van de monumenten die in de betreffende zones liggen, zichtbaar worden gemaakt. De AMK toont respectievelijk terreinen van archeologische betekenis, archeologische waarde, hoge archeologische waarde en zeer hoge archeologische waarde (al dan niet beschermd).

In het plangebied, Ulicoten en de nabije omgeving zijn geen archeologische monumenten gedefinieerd volgens de Archeologische Monumenten Kaart.

De provincie Noord-Brabant beschikt over een digitale kaart waarop een drietal belangrijke thema's binnen het cultureel erfgoed van de provincie (archeologie, landschap en nederzettingen) gecombineerd weergegeven kunnen worden. Dit overzicht van waarden en

kenmerken van het cultureel erfgoed is bekend als de Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant (CHW).

Op deze kaart zijn de oude wegtracés van de Dorpsstraat en de Maaijkant gedefinieerd als zijnde een lijn van redelijke historisch geografische waarde. Rondom de lintbebouwing van het dorp Ulicoten wordt een gebied gedefinieerd bekend als vlak van hoge waarde in de categorie historische stedenbouw. Het deel van het plangebied ten westen van de Maaijkant valt op deze waardenkaart binnen deze zone, het oostelijk deel ligt op de grens van de zone. De randen van deze zone met hoge waarde zijn globaal gedefinieerd. Ook is het niet zo dat alle bebouwing binnen de zone van historische waarde is. Zowel voor het oostelijk als het westelijk gebied geldt ons inziens dat het gebied van hoge waarde geen betrekking heeft op de huidige (en toekomstige) bebouwing van het plangebied. Met de sloop van de bestaande bebouwing en de beoogde nieuwbouw zal naar onze mening dan ook geen schade worden toegebracht aan de historische structuur van Ulicoten.

De ontginning van de heidevelden in de 19^e eeuw, in het gebied ten zuidoosten van Ulicoten, werd uitgevoerd door enkele gefortuneerde (Belgische) families. Volgens de bodemkaart werd het heideveld vergraven, waarbij de bodem diep is omgewerkt. Nadien werd de omgeving beplant met dennenbos. Dit betekende naast het einde van de heide tevens het einde van de daar aanwezige archeologische waarden.

Dankzij Louis Stroobant weten we dat bij deze werkzaamheden enkele grote prehistorische urnenvelden verloren zijn gegaan (Figuur 12). Stroobant was in 1903 medeoprichter van *Taxandria* in Turnhout, de Geschied- en Oudheidkundige Kring der Kempen. Hij is tot 1929 voorzitter geweest. In 1908 schreef hij, dat een zekere Toon Krijnen uit de buurtschap Loveren meer dan veertig jaar heide had ontgonnen. Daarbij had hij in de Rutsche Bergen in de buurt van de weg van Baarle-Nassau naar Ulicoten honderden urnen stukgeslagen, die *'niets bevatten dan asch en verbrande beenderen'*. Hij had ook urnen aangetroffen bij het Dierickxven en bij het Wolfsvan, twee locaties in dezelfde richting. Het deel van de Ulicootsche Heide, waar deze drie grafvelden hebben gelegen, is na 1860 geleidelijk ontgonnen. Volgens de bodemkaart is het daarbij geheel vergraven, wat betekent dat het terrein diep is omgewerkt. Er is dus weinig kans, dat nog iets van deze urnenvelden kan worden aangetroffen. Het gehele gebied is daarna bebost. Toon Krijnen en zijn collega's zijn zeer grondig te werk gegaan, want voor zover bekend is er nadien geen urn meer gevonden (Bron: *Verhagen, J.H., 1997*).

Figuur 12: Louis A.G. Stroobant (Bron: *Verhagen, J.H., 1997 – p.10*)

4.4 Archeologische Verwachting

4.4.1 Geologie

Op basis van het bestudeerde kaartmateriaal zal de bodem van het plangebied, globaal gezien, de volgende bodemopbouw bezitten:

- [$\pm 0 - 0,5$ m-mv]: Een vergraven laag bestaande uit donker humeus zand, welke bekend staat als **hoge zwarte enkeerdgrond** (*Figuur 9*). Deze laag bevat in het deel van het plangebied ten westen van de Maaijkant naar verwachting puinsporen in de vorm van baksteen-, metsel- en aardewerkresten uit recente tijden.
Het karakteristieke profiel van de zwarte enkeerdgrond is vermoedelijk beter bewaard gebleven in het deel van het plangebied aan de oostzijde van de Maaijkant. Hier hebben in het verleden minder bodemversturende activiteiten plaatsgevonden
- [$\pm 0,5 - 10$ m-mv]: Een aanzienlijk watervoerend pakket van voornamelijk fijnzandige fluviale afzettingen, behorende tot de **Formaties van Twente en Kedichem** te dateren in het laatste deel van het Vroeg-Pleistoceen. In dit lagenpakket kunnen dunne klei- en leemlaagjes voorkomen.
- [± 10 m-mv $\rightarrow$]: Een metersdik pakket veelal wat zwaardere klei behorende tot de **Formatie van Tegelen**, doorgaans te dateren in het Tiglien. Plaatselijk komen wellicht ook fijnzandige laagjes voor binnen deze als scheidende laag gedefinieerde kleiige facies van de Formatie van Tegelen.

4.4.2 Bewoning

STEENTIJD ($\leftarrow 2000$ v. Chr.)

Bewoningssporen uit de Steentijd zouden relatief schaars zijn in het westelijk deel van Noord-Brabant (*Bron: Verhagen, J.H., 1984*). Toch zijn er meerdere bewoningssporen uit de Steentijd aangetroffen, zo blijkt uit de bestudeerde informatie. De vondsten bevinden zich veelal in de top van het (intacte) pleistoceen niveau. Uit het geologisch en bodemkundig kaartmateriaal blijkt dat ter hoogte van het plangebied de pleistocene afzettingen, behorende tot de Formatie van Twente en Kedichem, dicht onder de oppervlakte kunnen worden aangetroffen. Naar verwachting is het pleistoceen niveau afgedekt door een esdek (zwarte enkeerdgrond). De door menselijk handelen ontstane zwarte enkeerdgrond zal naar verwachting een goede bescherming hebben gevormd voor eventuele in situ sporen uit de Steentijd.

De bodemvondsten bekend in het archeologisch informatiesysteem ARCHIS II te dateren in het Meso- en het Neolithicum, gedaan in de omgeving van Ulicoten, tonen aan dat er hier in de Steentijd bewoning op de dekzandruggen is geweest. De vondsten bestaan uit vuurstenen gebruiksvoorwerpen, zoals fragmenten van bijlen en pijlspitsen. In principe zijn vondsten uit deze perioden dus ook binnen het plangebied mogelijk. De kans op het aantreffen van bewoningssporen uit de Steentijd binnen het plangebied is dus **aanwezig**.

BRONSTIJD (2000-800 v. Chr.) & IJZERTIJD (800-12 v. Chr.)

De omgeving van Ulicoten maakt deel uit van een gebied wat ook in de bovenstaande perioden bewoond moet zijn geweest. Zo is er sprake van aanzienlijke urnenvelden die bij ontginning van de Ulicootsche Heide in de 19^e en begin 20^e eeuw zijn aangetroffen. De ontginning van het gebied is helaas gepaard gegaan met een grootschalige verstoring van het bodemarchief. Er is uit de literatuur zeer weinig bekend over de context van de vondsten. De aangetroffen urnen kunnen vermoedelijk uit de Midden-Bronstijd tot Vroege-IJzertijd dateren. (*Bron: Verhagen, J.H., 1997 – p.29-30*).

Concrete aanwijzingen voor bewoningssporen uit bovenstaande perioden binnen het plangebied uit deze periode ontbreken. Eventuele sporen worden, evenals bij de Steentijd, verwacht in de top van het (intact) pleistoceen niveau, gelegen onder het esdek. De kans op het aantreffen van bewoningssporen binnen het plangebied uit de bovenstaande perioden wordt **aanwezig** geacht.

ROMEINSE TIJD (12 v. Chr.-450 na Chr.)

Westelijk Noord-Brabant kende ook in de Romeinse Tijd bewoning. In het begin van deze periode werd het gebied vermoedelijk bewoond door Menapiërs, later onder keizer Augustus door de Frisiavones zo wordt vermoed. In deze periode schijnt de bewoning zich te hebben geconcentreerd op de Brabantse Wal en langs de bovenloop van de Mark en Donge (*Bron: Verhagen, H.J., 1984 – p. 74*). Uit de omgeving van het plangebied is evenwel weinig bekend over bewoning in de Romeinse Tijd.

Het stratigrafisch niveau van de Romeinse Tijd zal binnen het plangebied - globaal gezien - gelijk zijn aan dat van de voorgaande perioden, de top van een intact pleistoceen pakket. De kans op het aantreffen van bewoningssporen binnen het plangebied is in principe mogelijk, maar wordt op basis van bovenstaande **gering** geacht.

DE VROEGE-MIDDELEEUWEN (450-1050 na Chr.)

Bewoningsconcentraties of nederzettingen waren in deze periode vaak gelegen op de hogere delen van het dekzandlandschap. Vroegmiddeleeuwse bewoningskernen zijn soms nog herkenbaar in de opbouw van het driehoekig stratenpatroon van een Brabants dorp. In Ulicoten ontbreekt een dergelijke vorm in het stratenpatroon. Ulicoten kent een lintbebouwing welke te relateren is aan de ontginningen in de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Deze regio is pas relatief laat in cultuur gebracht. Een vroegmiddeleeuwse voorloper wordt voor Ulicoten evenwel niet uitgesloten.

Evenals bij voorgaande perioden geldt dat het stratigrafisch niveau van de Vroege-Middeleeuwen is gelegen in de top van een intact pleistoceen pakket. De kans dat het plangebied bewoning kende in de Vroege-Middeleeuwen, wordt op basis van bovenstaande, evenwel **gering** geacht.

DE LATE-MIDDELEEUWEN (1050-1500 na Chr.)

Het dorp Ulicoten is vermoedelijk in de Late-Middeleeuwen ontstaan. Vanaf de ontginning door Godfried van Schoten, omstreeks 1198, is Ulicoten een landbouwdorp geweest. De eerste naamsvermelding van *Ulcote* zou uit 1340 dateren. Hoewel de bewoning zich aanvankelijk in de omgeving van de kerk geconcentreerd zal hebben, is verspreide bewoning c.q. bebouwing in de directe omgeving niet uitgesloten.

Het voor dit onderzoek gedefinieerde plangebied is op enige afstand gelegen van de vermoedelijk middeleeuwse weg naar Baarle-Nassau. Naar verwachting is het gedurende de Middeleeuwen als agrarisch gebied in gebruik geweest. Eventuele (ex situ) vondsten worden verwacht in het op het pleistoceen gelegen esdek (de zwarte enkeerdgrond). De afstand tot de dorpskern en het middeleeuwse wegtracé doen vermoeden dat er een **geringe** kans bestaat op het aantreffen van bewoningssporen uit de Late-Middeleeuwen.

DE NIEUWE TIJD (1500 na Chr. - heden)

Op basis van het bestudeerde historisch kaartmateriaal zijn geen aanwijzingen voor bewoning van het plangebied aangetroffen te dateren vóór het begin van de 20^e eeuw. De straat waaraan het plangebied direct grenst, de Maaijkant, dateert tevens uit deze eeuw. Vermoedelijk is het plangebied tot die tijd als agrarisch gebied in gebruik geweest. De bodemkaart leert dat de planlocatie ligt binnen een zone met zwarte enkeerdgronden. Deze zijn hoofdzakelijk ontstaan door menselijk handelen, waarbij het ging om een combinatie van diepe grondbewerking en het meervoudig ophogen van de gronden met potstalmest.

Eventuele bewoningssporen uit de Nieuwe Tijd kunnen aanwezig zijn in of op het in de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd ontstane esdek. Door eeuwenlange bemesting en opbrengen van grond is de kans op het aantreffen van (ex situ) bewoningssporen **aanwezig**.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

In de omgeving van Ulicoten zijn meerdere vondsten bekend van archeologische resten uit de Steentijd, de Bronstijd en de IJzertijd. Het gaat vooral om vuurstenen artefacten uit de Steentijd en urnresten/grafvelden uit de Bronstijd en IJzertijd. Vondsten uit deze perioden zijn te verwachten in de top van het (intact) pleistoceen niveau. Dit niveau wordt ter plekke van het plangebied afgedekt door een zogenaamd esdek. Een door menselijk handelen ontstane humeuze toplaag, waarbij het ging om een combinatie van diepe groundbewatering en het meervoudig ophogen van de gronden met potstalmest. Een dergelijk esdek kan een goede bescherming vormen voor eventuele vondsten uit bovenstaande perioden. De kans op bewoningssporen uit de **Steentijd**, de **Bronstijd** en de **IJzertijd** binnen het plangebied is dan ook in principe aanwezig.

Westelijk Noord-Brabant kende ook in de **Romeinse Tijd** bewoning. In deze periode schijnt de bewoning zich te hebben geconcentreerd op de Brabantse Wal en langs de bovenloop van de Mark en Donge (*Bron: Verhagen, H.J., 1984– p. 74*). Uit de omgeving van het plangebied is evenwel weinig bekend over bewoning in de Romeinse Tijd.

Het stratigrafisch niveau van de Romeinse Tijd zal binnen het plangebied - globaal gezien - gelijk zijn aan dat van de voorgaande perioden, de top van een intact pleistoceen pakket. De kans op het aantreffen van bewoningssporen wordt op basis van bovenstaande evenwel gering geacht.

Nederzettingen in de **Vroege-Middeleeuwen** waren vaak gelegen op de hogere delen van het dekzandlandschap. Ulicoten kent een lintbebouwing welke te relateren is aan de ontginning van de 'woeste' gronden in de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. De omgeving van Ulicoten lijkt dus relatief laat in cultuur gebracht. Evenals bij voorgaande perioden geldt dat het stratigrafisch niveau van de Vroege-Middeleeuwen is gelegen in de top van een intact pleistoceen pakket. De kans dat het plangebied bewoning kende in de Vroege-Middeleeuwen, wordt op basis van bovenstaande, evenwel gering geacht.

Het dorp Ulicoten is vermoedelijk in de **Late-Middeleeuwen** ontstaan. Vanaf de ontginning door Godfried van Schoten, omstreeks 1198, is Ulicoten een landbouwdorp geweest. Hoewel de bewoning zich aanvankelijk in de omgeving van de kerk geconcentreerd zal hebben, is verspreide bewoning c.q. bebouwing in de directe omgeving niet uitgesloten. Eventuele (ex situ) vondsten worden verwacht in het op het pleistoceen gelegen esdek (de zwarte enkeerdgrond). De afstand tot de dorpskern en het middeleeuwse wegtracé doen vermoeden dat er een kans bestaat op het aantreffen van bewoningssporen uit de Late-Middeleeuwen.

Op basis van het bestudeerde historisch kaartmateriaal zijn geen aanwijzingen voor bewoning van het plangebied aangetroffen in de **Nieuwe Tijd**, te dateren vóór het begin van de 20e eeuw. De straat waaraan het plangebied direct grenst, de Maaijkant, dateert tevens uit deze eeuw. Vermoedelijk is het plangebied tot die tijd als agrarisch gebied in gebruik geweest. Eventuele bewoningssporen uit de Nieuwe Tijd kunnen aanwezig zijn in of op het in de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd ontstane esdek. Door eeuwenlange bemesting en opbrengen van grond is de kans op het aantreffen van (ex situ) bewoningssporen aanwezig.

5.2 Aanbevelingen

In het concept-advies van de Provincie Noord-Brabant d.d. 9 november 2006 wordt een vorm van vooronderzoek voor deze locatie noodzakelijk geacht op basis van artikel 19 van de Wet Ruimtelijke Ordening (*Bron: Louer, R., 2006*). De ligging van de locatie in een gebied met een hoge trefkans speelt daarbij een belangrijke rol. De bevindingen uit voorliggende bureaustudie verfijnen het beeld over het plangebied. Op basis van deze archeologische bureaustudie achten wij de kans in principe aanwezig, dat het plangebied archeologische waarden kan bevatten uit alle perioden vanaf het Mesolithicum. Concrete aanwijzingen hiervoor ontbreken echter.

Ten aanzien van het deel van het plangebied ten westen van de Maaijkant komen wij tot het volgende selectieadvies. In het concept-advies van de provincie wordt een archeologische begeleiding aanbevolen op de locatie van de te slopen bedrijfsgebouwen, om te kunnen nagaan of hier nader onderzoek gewenst is. De opstallen zijn gefundeerd tot ca. 30 cm-mv. Tevens zijn er onder twee schuren mestputten aanwezig met een gezamenlijke inhoud van ca. 220 m³. Deze reiken tot een diepte van ca. 120 cm-mv. SMA Zeeland is van mening dat de sloop van deze bebouwing niet zal leiden tot verstoring van een intact archeologisch niveau. Bij de sloop hoeft namelijk geen onverstoord bodem te worden geroerd. Archeologische begeleiding van deze werkzaamheden is naar onze mening niet dringend noodzakelijk.

Gezien het feit, dat vooralsnog geen verstoring door bouwactiviteiten is voorzien in het deel van het terrein waar geen bebouwing aanwezig is, achten wij de voorgestelde aanleg van proefsleuven thans evenmin noodzakelijk. Dit wordt pas actueel wanneer er plannen tot nieuwbouw in dit deel van het terrein worden ontwikkeld.

Ten aanzien van het deel van het plangebied ten oosten van de Maaijkant, waar de toekomstige woning zal worden gebouwd, komen wij tot het volgende selectieadvies. Kaartanalyse heeft uitgewezen dat het bodemprofiel in dit deel van het plangebied mogelijk nog grotendeels intact is. Het is waarschijnlijk altijd agrarisch gebied geweest.

Bij het opstellen van deze rapportage zijn nog geen details bekend over de bouwplannen. Informatie over de verstoringsdiepte ontbreekt bijvoorbeeld vooralsnog. Wel is bekend dat het oppervlak waarbinnen gebouwd zal worden ca. 260 m² bedraagt.

Mede omdat de onderzoeksresultaten onvoldoende concreet zijn om een adequaat waardeoordeel te kunnen vellen, zijn wij van mening dat een vervolgonderzoek in de vorm van een **Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van boringen** dient plaats te vinden binnen dit oppervlak. Deze onderzoeksmethode zal relatief snel informatie kunnen verschaffen ten

aanzien van de aanwezigheid van bewoningssporen binnen het plangebied alsook inzage geven in de mate van reeds aanwezige bodemverstoring. Wij adviseren een viertal diepe boringen te laten plaatsen binnen het oppervlak van de beoogde nieuwbouw.

Indien de onderzoeksresultaten van dit booronderzoek aanwijzingen opleveren voor de aanwezigheid van archeologische waarden in de bodem, kan besloten worden tot het aanleggen van een proefsleuf. Deze kan in overleg met de aannemer desgewenst zo worden aangelegd, dat ze tevens zal kunnen dienen als bouwput voor de nieuw te bouwen woning.

De rapportage in zijn huidige vorm is een concept-rapport. Als vanuit het bevoegd gezag wijzigingen in deze concept-rapportage niet meer wenselijk worden geacht, zal de definitieve versie van de rapportage aan u verstrekt worden, voorzien van een ISBN-nummer.

Literatuuroverzicht

A] Boeken en Naslagwerken

Bruijn, G. de, Hoven, F. van den (2001)

Kroniek van een millenium. Op ontdekkingsstocht door West-Brabant: Baronie en Markiezaat. Leerdam, Uitgeverij Filatop

Broertjes, J., Verhagen, J.H. (1997)

Archeologisch Repertorium Noord-Brabant Werken met Brabantse Bronnen 4. 's-Hertogenbosch, Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening en Het Noordbrabants Genootschap

Diepeveen-Jansen, M., Kaarsemaker, J. (2004)

Publicatiewijzer voor de archeologie. Amsterdam, Amsterdam University Press

Leenders, K.A.H.W. (1996)

Van Turnhoutervoorde tot Strienemonde: Ontginnings- en nederzettingsgeschiedenis van het noordwesten van het Maas-Schelde-Demergebied (400-1350): Een poging tot synthese. Zutphen, Walburg Pers

Mulder, F.J. de (ed) (2003)

De ondergrond van Nederland. Houten/Groningen, Wolters-Noordhoff bv

Roymans, N. (red.), Biemans, J. (red.), Slofstra, J. (red.), Verwers, W.J.H. (red.) (1977)

Brabantse Oudheden: Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem. Deel 16. Eindhoven, Stichting Brabants Heem.

Verhagen, J.H. (1984)

Prehistorie en vroegste geschiedenis van West-Brabant: Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem. Deel 24. Waalre, Stichting Brabants Heem

Verhagen, J.H. (1997)

De grafheuvels en urnenvelden in Baarle-Nassau, Alphen en Riel: De geschiedenis van twee eeuwen onderzoek. Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem, deel 38. 's-Hertogenbosch, Stichting Brabants Heem

B] Artikelen en Officiële Documenten

Carmiggelt, A. (red.), Hendriks, J. (red.), Nuenen, F. van (red.), Zeiler, F.D., (red.) (1989)

Themanummer: Midden-Brabant. Westerheem, 38 (2) april.

Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, Versie 3.1 (2006)

Zoetermeer, College voor de Archeologische Kwaliteit

Louers, R. (2006)

Archeologisch concept-advies voor de locatie Ulicoten Dorpsstraat, Provincie Noord-Brabant, Directie SCO.

Slavenburg, J. (1987)

Baarle en de Noordbrabantse grensperikelen. Noordbrabants Historisch Jaarboek, 4 – pp. 45-61

Wiercx, P. (red.), Robben, B. (red.), Eijck, J. van (red.) (2004)

Rond de Schutsboom. Heemkundige kring 'De Vyer Heertganghen', 24 (2). pp. 28-35

C] Analoge Kaarten en Afbeeldingen

ANWB (2001)

ANWB/VVV Toeristenkaart: schaal 1:100 000. Deel Westelijk Brabant. Den Haag, ANWB MEDIA

ANWB (2004)

Topografische Atlas: schaal 1:25 000. Deel Noord-Brabant, Pagina 110/111. Den Haag, ANWB MEDIA

Archeologisch Informatiesysteem (2007)

Synthese van informatie van de locatie Ulicoten, Dorpsstraat. Amersfoort, ROB

Boschloo, H.J. (2007)

Nieuw vervaardigde afbeeldingen/kaarten voor Ulicoten, Dorpsstraat. 's-Heerenhoek, Sagro Milieu Advies Zeeland B.V.

Kuyper, J. (1971)

Gemeente-Atlas van Nederland. Eerste deel. Noord-Brabant, Zaltbommel, Europese Bibliotheek

Stichting voor Bodemkartering (1983)

Bodemkaart van Nederland: schaal 1:50.000. Blad 50 West Tilburg. Wageningen, Stichting voor Bodemkartering

Stichting Wetenschappelijke Atlas van Nederland (1985)

Atlas van Nederland in 20 delen: Geologie. Deel 13. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij

TNO-NITG (2003)

Grondwaterkaart à la carte. Grondwaterkaart 1, Bergen op Zoom - Breda. Utrecht, TNO-NITG

Topografische Dienst (1924)

Topografische Kaart: schaal 1:25 000. Blad 665

Topografische Dienst (1958)

Topografische Kaart: schaal 1:25 000. Blad 50D Noord

Topografische Dienst (1989)

Fotoatlas Noord-Brabant: schaal 1:14 000. Pagina 438. Emmen, Uitgeverij ROBAS Producties

D] Digitale Bronnen

Bedeavaartplaatsen in Nederland (2007)

[website] Beschikbaar op

http://www.meertens.knaw.nl/bol/fulltext_detail.php?id=775&zoekstring=ulicoten

[Bekeken op 19 februari 2007]

Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant (2007)

[website] Beschikbaar op <http://chw.brabant.nl/chw> [Bekeken op 20 februari 2007]

Elektronisch Geologisch Tijdschrift van de Nederlandse Geologische Vereniging (2005)

[website] Beschikbaar op

<http://www.geo.uu.nl/ngv/geonieuws/geonieuws32/geonieuws32.htm>

[Bekeken op 2 maart 2005]

Gevlochten rivier in Denali National Park, Alaska, USA (2007)

[online image] Beschikbaar op [http://www.terrageria.com/parks/np-](http://www.terrageria.com/parks/np-image.dena1539.html)

[image.dena1539.html](http://www.terrageria.com/parks/np-image.dena1539.html) [dena1539.jpeg](http://www.terrageria.com/parks/np-image.dena1539.html) [Bekeken op 20 februari 2007]

Google Earth (2007)

[download] Beschikbaar op <http://earth.google.com/> [Bekeken op 20 februari 2007]

Heemkundekring Amalia van Solms (2007)

[website] Beschikbaar op <http://www.amaliavansolms.org/joomla/> [Bekeken op 20 februari 2007]

Kaart van Brabant uit Atlas van der Hagen/Atlas Beudeker door Visscher, N. 1680 (2007)

[online image] Beschikbaar op <http://www.kb.nl/kb/galerie/indexatlas.html>
1049B11_057.gif [Bekeken op 20 februari 2007]

Kaart van westelijk Noord-Brabant door Blaeu, J. 1634 (2007)

[online image] Beschikbaar op
<http://www.library.ucla.edu/yrl/reference/maps/blaeu/germania-inferior.htm>
tertia_branbantiae.jpg [Bekeken op 20 februari 2007]

Kadastrale Gemeente Baarle-Nassau, Sectie B, Blad 3 omstreeks 1827 (2007)

[online image]. Beschikbaar op <http://www.dewoonomgeving.nl> SPACE.gif
[Bekeken op 19 februari 2007]

Kuypers Gemeente Atlas, Noord-Brabant 1865-1870 (2007)

[online image] Beschikbaar op <http://www.kuijsten.de/atlas/baarle-nassau.html>,
[Bekeken op 1 februari 2007]

Parochie Ulicoten (2007)

[website] Beschikbaar op <http://www.parochie-ulicoten.nl/> [Bekeken op 19 februari 2007]

Structures of Rift Systems (2005)

[website] Beschikbaar op
http://www.geosci.usyd.edu.au/users/prey/Teaching/Geos-3003/EReports/eR.2003/GroupB/Report1/structures.html#1._Horst_and_Graben_rifting.
[Bekeken op 2 maart 2005]

Verklarende woordenlijst

- ¹ BP *Before Present*. Wordt gebruikt om het aantal jaren voor 1950 aan te geven (bv. 10 000 BP)
- ² (Litho)Stratigrafie De studie van gelaagde sedimentaire en/of metamorfe rotsen en bodem, met in het bijzonder hun relatieve ouderdom (*litho-: speciaal gericht op de fysieke eigenschappen van gesteentes*)
- ³ Ma *Million years Ago*. Wordt gebruikt om het aantal miljoenen jaren voor 1950 aan te geven (bv. 1,2 Ma)
- ⁴ Convergentie Het naar elkaar toe bewegen van twee of meerdere platen van de aardkorst als gevolg van tektoniek
- ⁵ (Plaat)Tektoniek Leer van de opbouw van en de dislocaties in de aardkorst. Deze korst bestaat uit meerdere rigide platen die op het meer plastische mantelmateriaal van het binnenste van de aarde drijven.
- ⁶ Slenk Gezonken deel van de aardkorst tussen twee min of meer verticale breukvlakken
- ⁷ Horst Relatief gestegen deel van de aardkorst tussen twee min of meer verticale breukvlakken
- ⁸ Fluviaal Heeft betrekking op rivieren (bv. fluviale afzettingen)
- ⁹ (Gevlochten) Rivier Een rivier bestaat - vaak - uit meerdere componenten. De bovenloop in de heuvels/bergen bevat het gevlochten of verwilderd systeem. Het middelste deel wordt ingenomen door meanderende rivierlopen. Stroomafwaarts, bij de uitmonding in een zee/meer bevindt zich de delta. De korrelgrootte van het sediment neemt in de regel af stroomafwaarts
- ¹⁰ Erosie Afslijting van het land door de werking van wind, ijs, stromend water en de zee
- ¹¹ (Afzettingen) Kom Relatief laag gelegen deel in het landschap waar materiaal tot afzettingen kan komen
- ¹² Marien Afkomstig van de zee
- ¹³ Peri-Marien Afkomstig uit het overgangsgebied tussen de zee en het land

Lijst van bijlagen

- Bijlage 1: Informatie uit ARCHIS II
- Bijlage 2: Archeologische en Geologische Tijdsindeling
- Bijlage 3: Plattegrond van Ulicoten
- Bijlage 4: Bewoning en Grondgebruik

Bijlage 1

Informatie uit ARCHIS II

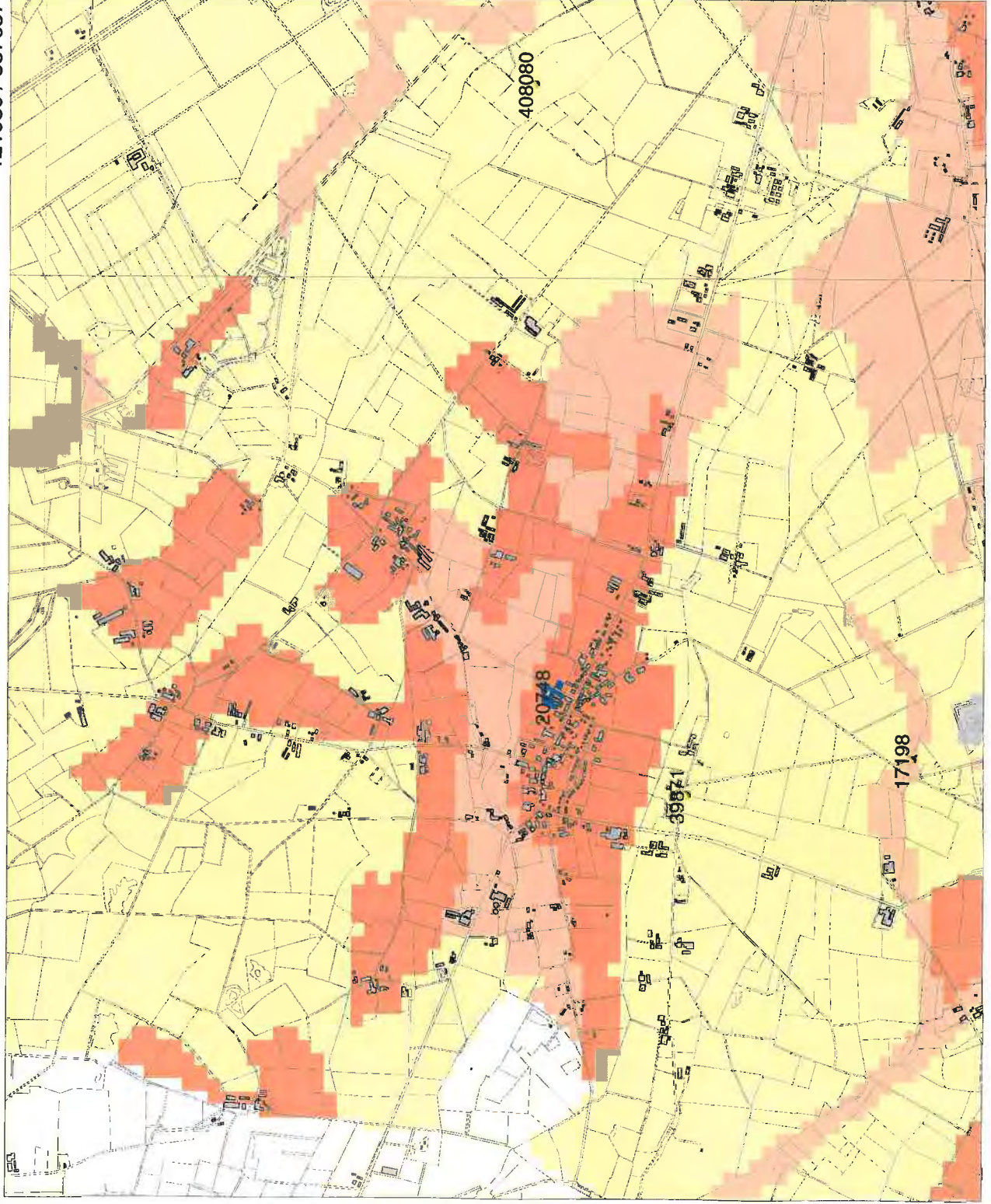
Ulicoten, Dorpsstraat

Locatie Plangebied

Jochem Boschloo

20-02-2007

121080 / 387637

Legenda

- WAARNEMINGEN
- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- ONDERZOEKSMELDINGEN
- MONUMENTEN
 - archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW
 - zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middel-hoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middel-hoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

N
RACM
Archis2

116443 / 383849

Rapportage Onderzoeksmeldingen

Onderzoeksmelding: 20748
Kaartblad: 50D
Coördinaten: 118381 / 385525
Toponiem: Dorpsstraat
Plaats: Ulicoten
Gemeente: Baarle-Nassau
Provincie: Noord-Brabant

Onderzoekstype: Archeologisch: bureauonderzoek
Datum aanmelding: 16-01-2007
Datum aanvang: 21-01-2007
Geschatte duur: 5
Uitvoerder: Sagro Milieu Advies Zeeland b.v.
Projectleider: Visser
Opdrachtgever: Niet van toepassing
Gezag: Niet van toepassing

Ingevoerd door/op: BOSCH / 16-01-2007

Toelichting: Algemeen:
Archeologisch Bureauonderzoek: SMA projectnummer 2376001.
Kadastrale percelen: [delen van] Baarle-Nassau, A, 3138 en 3903

Projectmedewerkers:
Anne-Marie Visser, Jochem Boschloo

Diversen:
Gebiedsonttrek wijkt af van de werkelijkheid

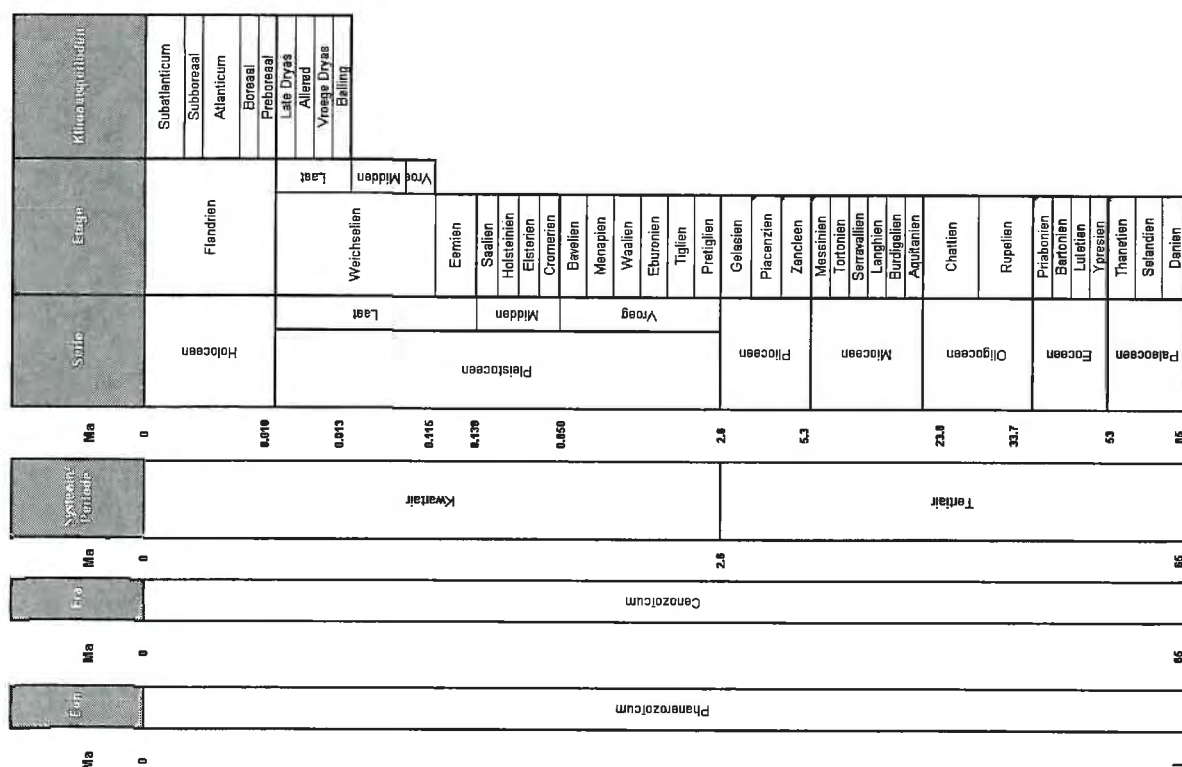
Bijlage 2

Archeologische en Geologische Tijdsindeling

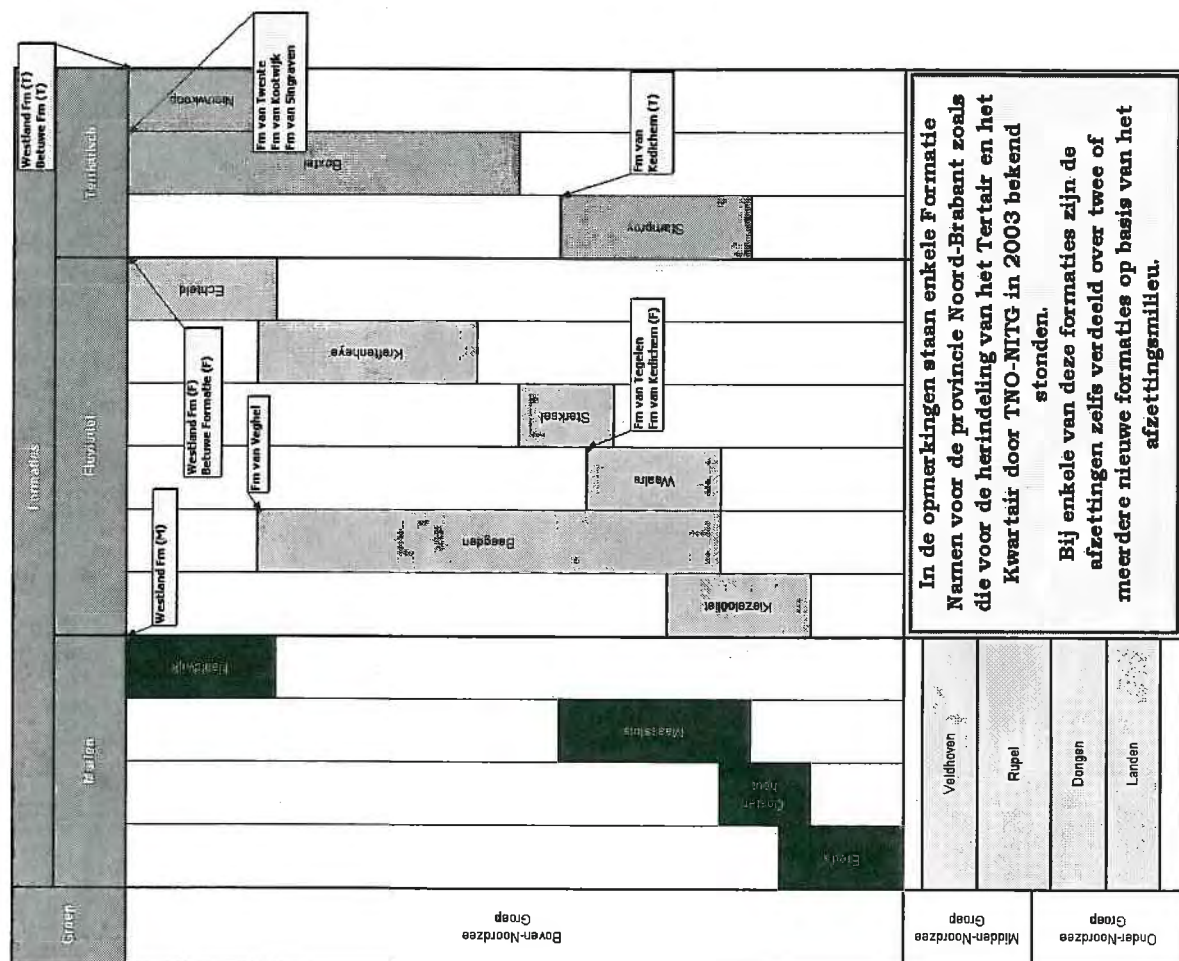
ARCHEOLOGISCHE PERIODE	VAN	TOT
NIEUWE TIJD:	1500	Heden
Nieuwe Tijd:	1500	Heden
Nieuwe Tijd C:	1850	Heden
Nieuwe Tijd B:	1650	1850
Nieuwe Tijd A:	1500	1650
MIDDELEEUWEN:	450	1500
Late-Middeleeuwen:	1050	1500
Late-Middeleeuwen B:	1250	1500
Late-Middeleeuwen A:	1050	1250
Vroege Middeleeuwen:	450	1050
Vroege-Middeleeuwen D:	900	1050
Vroege-Middeleeuwen C:	725	900
Vroege-Middeleeuwen B:	525	725
Vroege-Middeleeuwen A:	450	525
ROMEINSE TIJD:	12 v. Chr.	450 n. Chr.
Romeinse Tijd Laat:	270	450
Romeinse Tijd Laat B:	350	450
Romeinse Tijd Laat A:	270	350
Romeinse Tijd Midden:	70	270
Romeinse Tijd Midden B:	150	270
Romeinse Tijd Midden A:	70	150
Romeinse Tijd Vroeg:	12 v. Chr.	70 n. Chr.
Romeinse Tijd Vroeg B:	25 n. Chr.	70 n. Chr.
Romeinse Tijd Vroeg A:	12 v. Chr.	25 n. Chr.
IJZERTIJD:	800 v. Chr.	12 v. Chr.
Late-IJzertijd:	250 v. Chr.	12 v. Chr.
Midden-IJzertijd:	500 v. Chr.	250 v. Chr.
Vroege-IJzertijd:	800 v. Chr.	500 v. Chr.
BRONSTIJD:	2000 v. Chr.	800 v. Chr.
Late-Bronstijd:	1100 v. Chr.	800 v. Chr.
Midden-Bronstijd:	1800 v. Chr.	1100 v. Chr.
Midden-Bronstijd B:	1500 v. Chr.	1100 v. Chr.
Midden-Bronstijd A:	1800 v. Chr.	1500 v. Chr.
Vroege-Bronstijd:	2000 v. Chr.	1800 v. Chr.

ARCHEOLOGISCHE PERIODE	VAN	TOT
NEOLITHICUM:	5300 v. Chr.	2000 v. Chr.
Laat-Neolithicum:	2850 v. Chr.	2000 v. Chr.
Laat-Neolithicum B:	2450 v. Chr.	2000 v. Chr.
Laat-Neolithicum A:	2850 v. Chr.	2450 v. Chr.
Midden-Neolithicum:	4200 v. Chr.	2850 v. Chr.
Midden-Neolithicum B:	3400 v. Chr.	2850 v. Chr.
Midden-Neolithicum A:	4200 v. Chr.	3400 v. Chr.
Vroeg-Neolithicum:	5300 v. Chr.	4200 v. Chr.
Vroeg-Neolithicum B:	4900 v. Chr.	4200 v. Chr.
Vroeg-Neolithicum A:	5300 v. Chr.	4900 v. Chr.
MESOLITHICUM:	8800 v. Chr.	4900 v. Chr.
Laat-Mesolithicum:	6450 v. Chr.	4900 v. Chr.
Midden-Mesolithicum:	7100 v. Chr.	6450 v. Chr.
Vroeg-Mesolithicum:	8800 v. Chr.	7100 v. Chr.
PALEOLITHICUM:		8800 v. Chr.
Laat-Paleolithicum:	35.000 v. Chr.	8800 v. Chr.
Laat-Paleolithicum B:	18.000 v. Chr.	8.800 v. Chr.
Laat-Paleolithicum A:	35.000 v. Chr.	18.000 v. Chr.
Midden-Paleolithicum:	300.000 v. Chr.	35.000 v. Chr.
Vroeg-Paleolithicum:		300.000 v. Chr.

CHRONOSTRATIGRAFIE

LITHOSTRATIGRAFIE

Bijlage 3

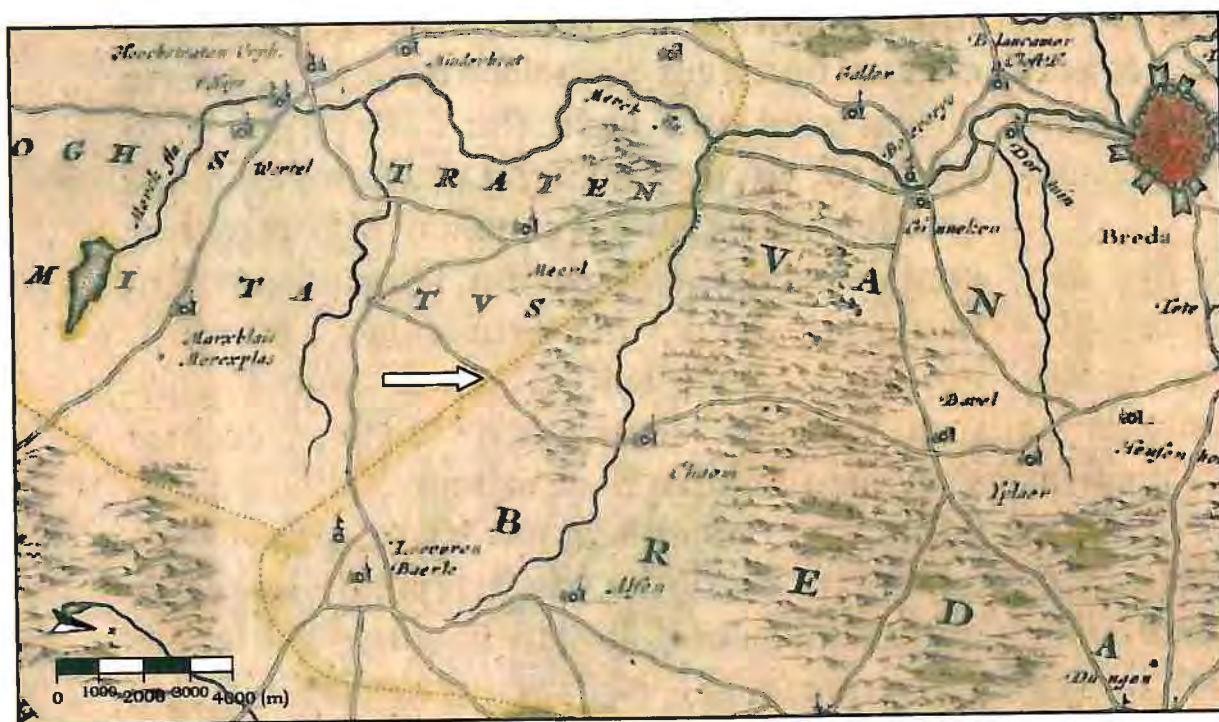
Plattegrond van Ulicoten

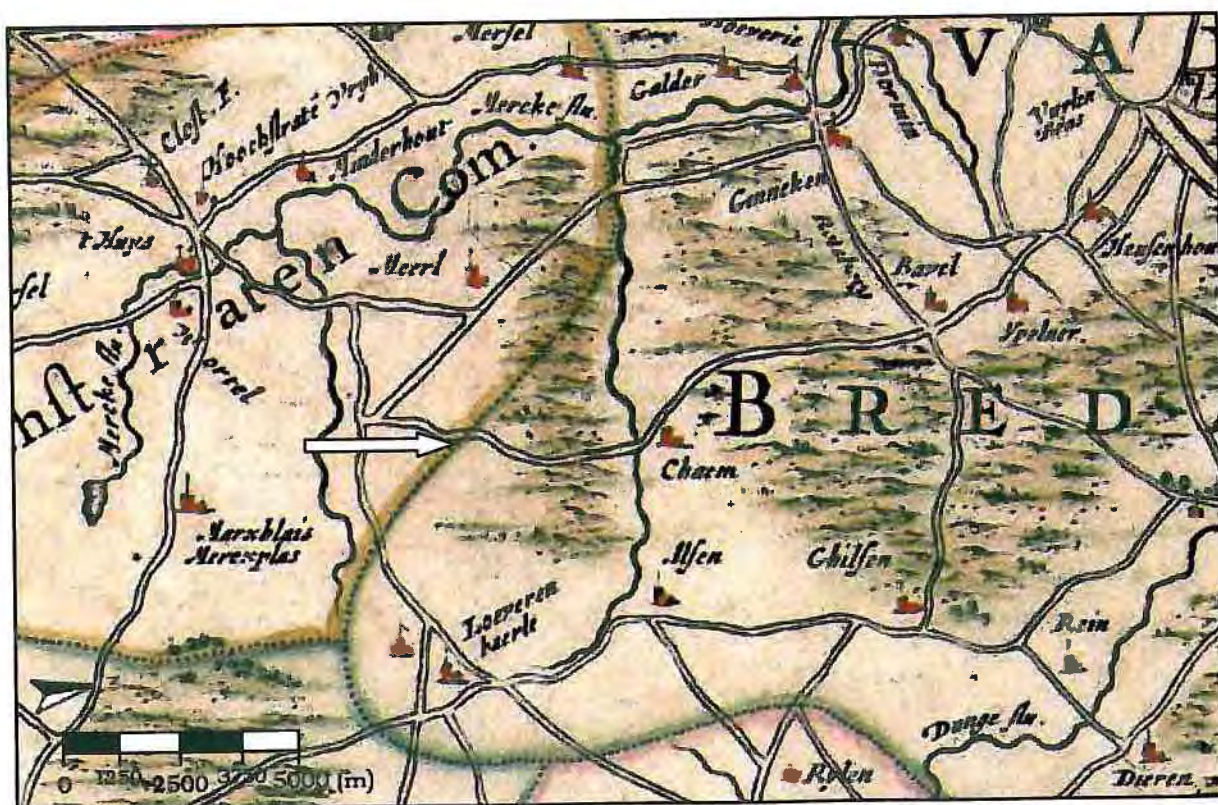
Bijlage 3: Plattegrond van het plangebied [globale locatie aangegeven met pijl] en omgeving (Bron: Eigen productie [Boschloo, H.J., 2007] op basis van satellietfoto [Google Earth, 2007])

Bijlage 4

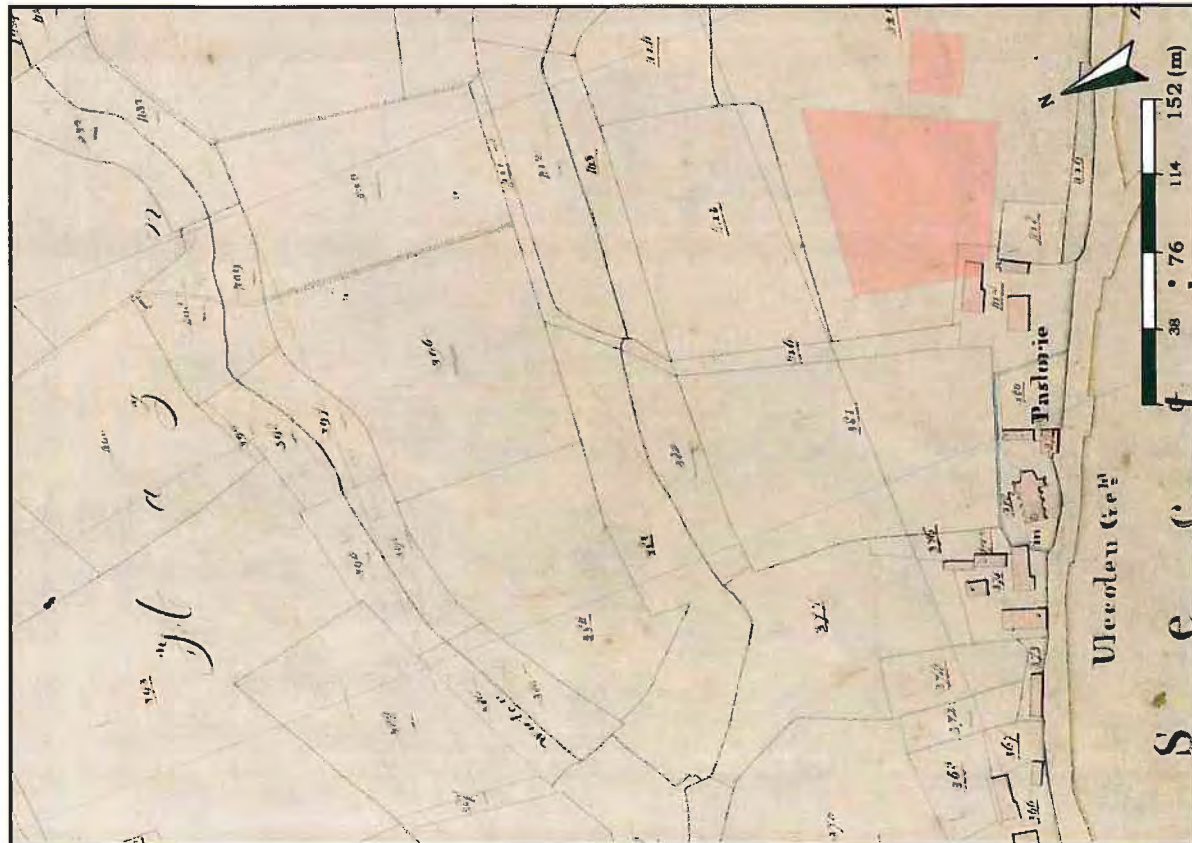
Bewoning en Grondgebruik

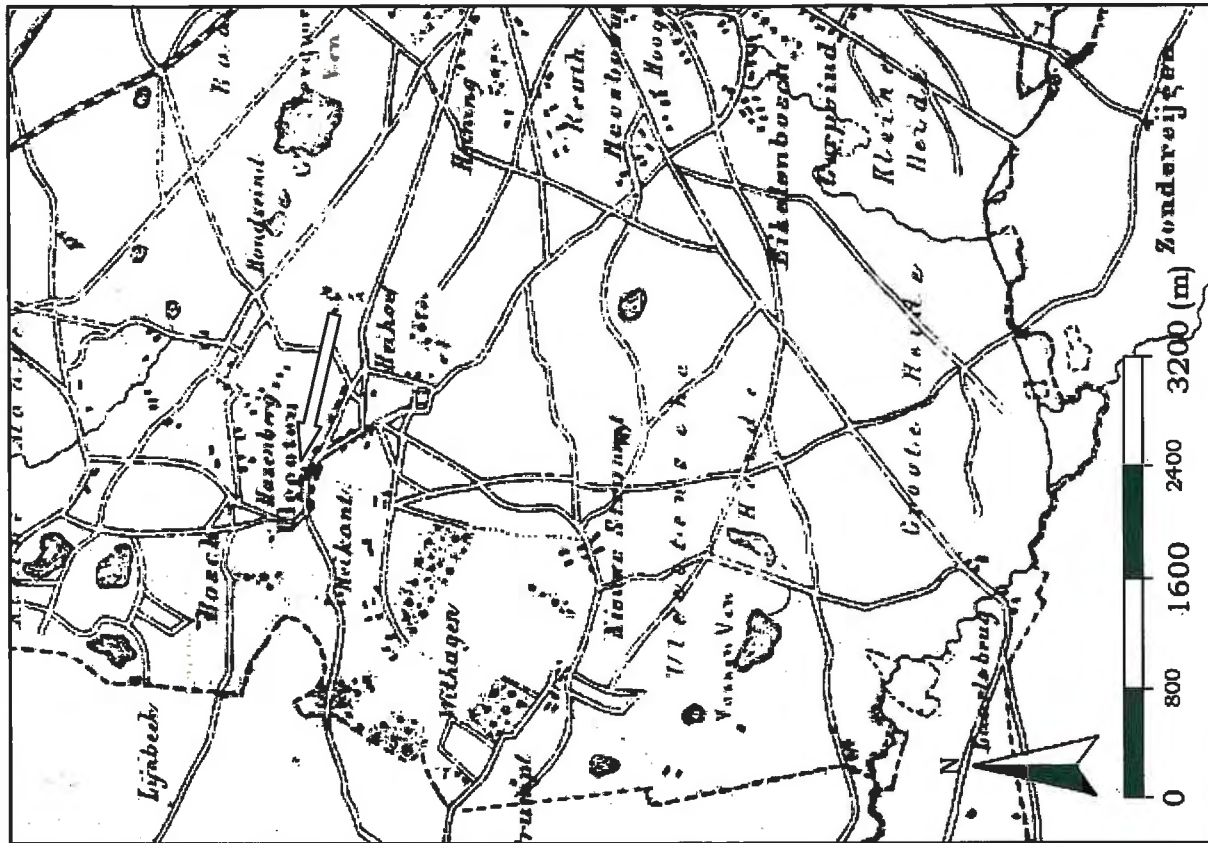
Afb.1: Het plangebied [pijl] en nabije omgeving begin 17^e eeuw. Let op: Schaal en oriëntatie niet exact!
(Bron: Kaart van westelijk Noord-Brabant door Blaeu, J. 1634, 2007)

Afb.2: Het plangebied [rood] en nabije omgeving midden 17^e eeuw. Let op: Schaal en oriëntatie niet exact!
(Bron: Kaart van Brabant uit Atlas van der Hagen/Atlas Beudeker door Visscher, N. 1680, 2007)

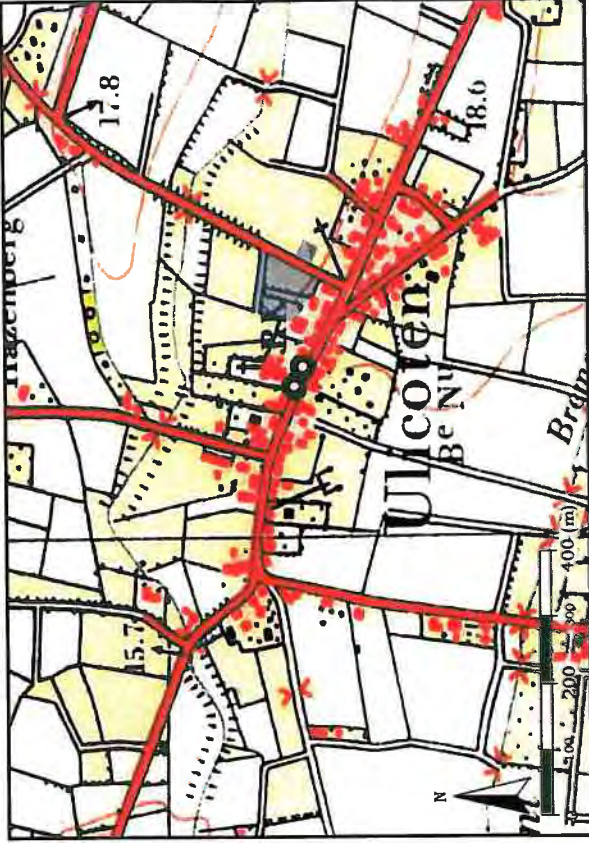
Afb.3: Het plangebied [rood] en nabije omgeving begin 19^e eeuw. Let op: Schaal en oriëntatie niet exact! (Bron: Kadastrale GemeenteBaarle-Nassau, Sectie B, Blad 3 omstreets 1827, 2007)

Afb.4: Het plangebied [pijl] en nabije omgeving midden 19^e eeuw. Let op: Schaal niet exact! (Bron: Kuypers Gemeente Atlas, Zeeland 1865-1870, 2007)

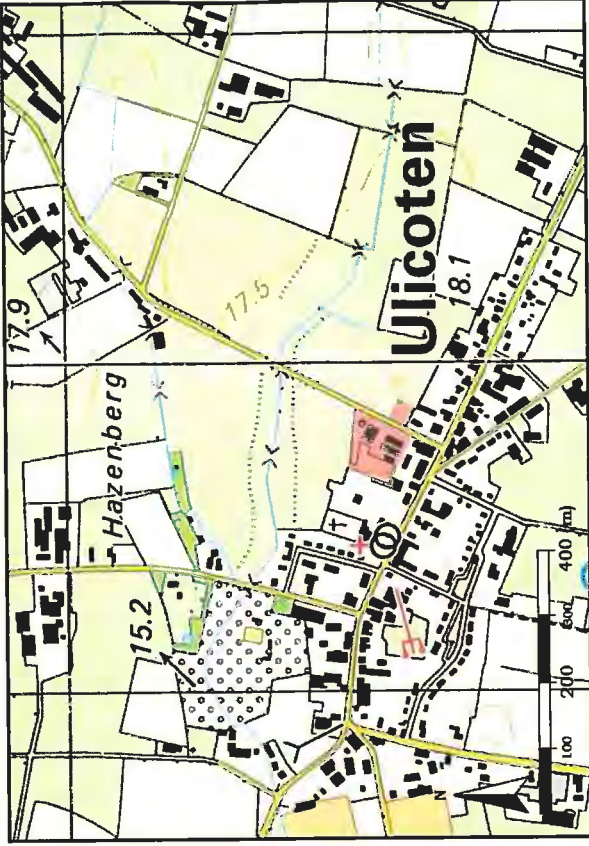
Afb.5: Het plangebied [rood] en nabije omgeving begin 20^e eeuw (Bron: Topografische Dienst, 1924)

Afb.6: Het plangebied [rood] en nabije omgeving midden 20^e eeuw (Bron: Topografische Dienst, 1958)

Afb.7: Het plangebied [rood] en nabije omgeving eind 20^e eeuw (Bron: Topografische Dienst, 1989)

Afb.8: Het plangebied [rood] en nabije omgeving begin 21^e eeuw (Bron: ANWB, 2004)